

T.C.
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**TIP FAKÜLTESİ ÖĞRENCİLERİNDE KADAVRA
ALGISI VE ÖĞRENCİLERİN TIP EĞİTİMİNDE
KADAVRA KULLANIMINA YÖNELİK
YAKLAŞIMLARI**

Abdülkadir BİLİR

TIP FAKÜLTESİ
ANATOMİ ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Yrd.Doç.Dr. Hasan ERBAY

TEZ NO: 2015-011

2015- AFYONKARAHİSAR

KABUL VE ONAY

Afyon Kocatepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü
Anatomi (Tıp) Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı
çerçevesinde yürütülmüş olan bu çalışma aşağıdaki jüri tarafından

Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Tez Savunma Tarihi: 05/06/2015

Prof.Dr. Ahmet SONGUR
Afyon Kocatepe Üniversitesi
Jüri Başkanı

Prof.Dr. Kağan ÜÇOK
Afyon Kocatepe Üniversitesi
Üye

Yrd.Doç.Dr. Hasan ERBAY
Afyon Kocatepe Üniversitesi
Üye

Anatomi (Tıp) Yüksek Lisans Programı Öğrencisi Abdülkadir BİLİR'in
"Tıp Fakültesi Öğrencilerinde Kadavra Algısı ve Öğrencilerin Tıp Eğitiminde
Kadavra Kullanımına Yönelik Yaklaşımları" başlıklı tezi .17./06./2015.günü
saat..10..da Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Sınav Yönetmeliği'nin ilgili maddeleri
uyarınca değerlendirilerek kabul edilmiştir.

Prof.Dr. Abdullah ERYAVUZ
Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Yüksek lisans eğitimim boyunca ve tez çalışmamın tüm aşamalarında bilgi ve tecrübelerinden yararlandığım Danışman Hocam Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dalından Yrd.Doç. Dr. Hasan ERBAY'a,

Yüksek lisans eğitimim boyunca bana emeği geçen Anatomi Anabilim dalından Sayın Hocam Prof. Dr. Ahmet SONGUR'a, Yüksek lisans eğitimim ve tez çalışmama katkısından dolayı Yrd.Doç. Dr. Ozan TURAMANLAR ve Yrd.Doç. Dr. Yücel GÖNÜL'e,

Yüksek lisans eğitimim ve tez süreci içerisinde arkadaşlık ve destekleri için Erdal HORATA, Gülay MADAN, Hilal GÜZEL, İskender AKBAL, İsmet DEMİRTAŞ, Önder CARTILLI, Said EKİNCİ, Senem KAZANDI ve Yusuf GÜLSARI'ya, bu süreçte sabır ve destekleri için iş arkadaşlarıma,

En son olarak ta, bu günlere gelmemde bana karşı maddi ve manevi yardımlarını esirgemeyen aileme ve eşime, bu süreçte bana gösterdikleri sabır ve destekleri için sonsuz teşekkürleri sunarım.

Abdülkadir BİLİR

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
Kabul ve Onay	ii
Önsöz	iii
İçindekiler	iv
Kısaltmalar	vi
Tablolar	vii
Şekiller	viii
1.GİRİŞ	1
1.1. Anatomi Eğitiminin Tarihçesi.....	1
1.1.1. Dünya Tarihinde Anatominin Eğitiminin Gelişimi.....	1
1.1.2. Türkiye Tarihinde Anatominin Eğitiminin Gelişimi.....	2
1.2. Kadavra Kaynakları ve Temin Yöntemleri.....	2
1.2.1.Suçluların ve İdam Mahkûmlarının Cesetlerinin Kadavra Kaynağı Olarak Kullanılması.....	3
1.2.2. Sahipsiz ve Fakir Kişilerin Kadavra Kaynağı Olarak Kullanılması.....	4
1.2.3. Egoistik Düşüncenin Kadavra Temininde Kullanılması.....	5
1.2.4. Bağışlanmış Bedenlerin Kadavra Kaynağı Olarak Kullanılması.....	6
1.3. Kadavranın Önemi.....	8
1.4. Kadavra Bağışını Etkileyen Faktörler.....	9
1.4.1. Kişinin İzni Ve İnsani Değerler.....	10
1.4.2. Sağlık Sorunları.....	10
1.4.3. İnsan Bedenin Finansal Çıkarlar İçin Kullanımı.....	11
1.4.4. Dini Ve Manevi Roller.....	11
1.4.5. İnsan Bedenin Uygunsuz Olarak Topluma Sunulması.....	12
1.4.6. Plastinasyon Gösterileri.....	13
1.5. Anatomi Eğitiminde Alternatif Yöntemler.....	14
1.6. Kadavra Kullanımın Eğitim Açısından Avantaj ve Dezavantajları.....	16
1.6.1. Kadavra Kullanımının Eğitim Açısından Avantajları.....	16
1.6.2. Kadavra Kullanımının Eğitim Açısından Dezavantajları.....	17

1.7. Öğrencilerin Diseksiyona Karşı Tutumları.....	19
1.7.1. Diseksiyon Salonunda Gelişen Olumsuz Tutumlar.....	19
1.7.2. Diseksiyon Salonunda Gelişen Olumlu Tutumlar.....	20
...	
2. GEREÇ VE YÖNTEM.....	22
2.1. Araştırmanın Özgünlüğü.....	22
2.2. Araştırmanın Modeli ve Veri Toplama Gereci.....	22
2.3. Araştırmanın Katılımcıları.....	24
2.4. Verilerin Değerlendirilmesi ve Karşılaştırılması.....	25
...	
3. BULGULAR.....	26
3.1. Demografik Bilgiler.....	26
3.2. İfadelere Verilen Cevaplar.....	27
3.3. Katılımcıların Her İfadeye Verdikleri Cevapların Dağılımı.....	29
...	
4. TARTIŞMA.....	40
...	
5. SONUÇ.....	58
6. ÖZET.....	60
7. SUMMARY.....	61
8. KAYNAKLAR.....	62
9. EKLER.....	66
10. ÖZGEÇMİŞ.....	72

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
Ark.	: Arkadaşları
M.Ö.	: Milattan Önce
Prof.	: Profesör
Dr.	: Doktor
Yy.	: Yüzyıl

TABLULAR LİSTESİ

	Sayfa
Tablo 2.1. Veri Toplama Formunda Yer Alan İfadeler	23
Tablo 3.1 Öğrencilerin İfadelere Verdikleri Puanlara İlişkin Veriler	28

ŞEKİLLER LİSTESİ

	Sayfa
Şekil 3.1. Anatomi Eğitiminde Kadavra Kullanım Durumuna Göre Dağılımı	26
Şekil 3.2. Katılımcıların Cinsiyete Göre Dağılımı	26
Şekil 3.3. Üniversite Katılım Oranlarına Göre Dağılımı	27
Şekil 3.4. Katılımcıların 1. İfadeye Verdikleri Cevapların Dağılımı	29
Şekil 3.5. Katılımcıların 2. İfadeye Verdikleri Cevapların Dağılımı	29
Şekil 3.6. Katılımcıların 3. İfadeye Verdikleri Cevapların Dağılımı	30
Şekil 3.7. Katılımcıların 4. İfadeye Verdikleri Cevapların Dağılımı	30
Şekil 3.8. Katılımcıların 5. İfadeye Verdikleri Cevapların Dağılımı	31
Şekil 3.9. Katılımcıların 6. İfadeye Verdikleri Cevapların Dağılımı	31
Şekil 3.10. Katılımcıların 7. İfadeye Verdikleri Cevapların Dağılımı	32
Şekil 3.11. Katılımcıların 8. İfadeye Verdikleri Cevapların Dağılımı	32
Şekil 3.12. Katılımcıların 9. İfadeye Verdikleri Cevapların Dağılımı	33
Şekil 3.13. Katılımcıların 10. İfadeye Verdikleri Cevapların Dağılımı	33
Şekil 3.14. Katılımcıların 11. İfadeye Verdikleri Cevapların Dağılımı	34
Şekil 3.15. Katılımcıların 12. İfadeye Verdikleri Cevapların Dağılımı	34
Şekil 3.16. Katılımcıların 13. İfadeye Verdikleri Cevapların Dağılımı	35
Şekil 3.17. Katılımcıların 14. İfadeye Verdikleri Cevapların Dağılımı	35
Şekil 3.18. Katılımcıların 15. İfadeye Verdikleri Cevapların Dağılımı	36
Şekil 3.19. Katılımcıların 16. İfadeye Verdikleri Cevapların Dağılımı	36
Şekil 3.20. Katılımcıların 17. İfadeye Verdikleri Cevapların Dağılımı	37
Şekil 3.21. Katılımcıların 18. İfadeye Verdikleri Cevapların Dağılımı	38
Şekil 3.22. Katılımcıların 19. İfadeye Verdikleri Cevapların Dağılımı	38
Şekil 3.23. Katılımcıların 20. İfadeye Verdikleri Cevapların Dağılımı	39

1.GİRİŞ

Teknolojik gelişmeler, tıp eğitimine birçok yeni imkân sunmuştur. Bu imkanlara rağmen kadavra diseksiyonu halen anatomi derslerinin en önemli bileşenidir (Şehirli ve ark., 2004). Tıp eğitimi için anatomi çalışmaları çok önemlidir. Tıp öğrencisi için insan anatomisi çalışmaları bilimin merkezinde bulunur. Pek çok tıp eğitimi müfredatında anatomi eğitimi erken alınması gereken eğitimlerden biridir. (Quince ve ark., 2011). Bir tıp öğrencisinin hayatı boyunca hiç unutamayacağı anlarından biri anatomi pratiğinde, kadavra ile ilk karşılaştığı andır. Çünkü tıp eğitiminde ölmüş bedenlerle karşılaşılması muhtemel iki durum vardır. Bunlardan biri anatomi dersi, diğeri ise patoloji dersidir (Marks ve ark., 1997). İnsan vücudunun içyapılarını kavramak ve vücut komponentleri arasındaki ilişkiyi ve fonksiyonlarının ayırımına yardımcı olmak için yapılan parçalara ayırma ve gözleme süreci diseksiyonu tanımlamaktadır. Ancak diseksiyon bazen de adli tıbbın bir parçası olan otopsi aşamasında ölüm sebeplerinin belirlenmesi şeklinde de nitelendirilebilir (Sağlık Bakanlığı, 1979; Hasan, 2011).

1.1. Anatomi Eğitiminin Tarihçesi

1.1.1. Dünya Tarihinde Anatominin Eğitiminin Gelişimi

Tarihte anatomi ile ilgili ilk yazılı bilgiler M.Ö. 500'lerde yaşayan Croton'lu Alcmeon'dan kalmış olup İskenderiyeli Herophilos (M.Ö. 330-250), ilk kez insan kadavrası ve canlı bedenler üzerinde bilgi edinme amacıyla çalışmıştır (Şehirli ve ark., 2004). Eski Mısır'da diseksiyon mumyalama amacıyla kullanılırken; Çin'de ise 1241'de kurulan adli tabiplik müessesesinde ilk defa bir mahkûmun vücudu yasal olarak adli tıp amaçları ile kesilip parçalanmıştır (Baban, 1983). Tıpta diseksiyon bugünkü anlamında sağlıklı bir yapıya Rönesans'a kadar kavuşmamıştır. 14-16. yy.'da Rönesans'la beraber dinin etkisi bertaraf edilerek insanı keşfetmeye yönelik gerçekleştirilmiştir. Andreas Vesalius (1514-1564), Galen'e ait klasik bilgilerden insan

anatomisini kurtararak, tıp öğrencilerini ve hekimleri diseksiyon masalarına taşımıştır. 1543'de yayımlanan ünlü eseri "De Humani Corporis Fabrica" ile insan vücudunun araştırmasında artık "gözlem" önemli olmuştur (Demirhan-Erdemir, 1996).

1.1.2. Türkiye Tarihinde Anatominin Eğitiminin Gelişimi

Osmanlı tarihinde diseksiyonun gelişimi ise; Sultan II. Mahmut zamanında hekimbaşı olan Mustafa Behçet Efendi'nin girişimleri başlamıştır. Çağdaş tıp okulunun kurulması ve eğitimde anatomi eğitiminin yer alması ile anatomi eğitiminin temelleri atılmıştır. Ancak var olan köklü inanışları yıkmak zor olduğu için teşrih (diseksiyon) yapılamamıştır (Altıntaş, 2000). Tanzimat'tan sonra okulun ders programlarında yenilenmeye gidilmiş; Avusturya'dan Sultan'ın bakımı için çağrılan ve Tıbbiye'de de görevlendirilen C.A. Bernard'ın isteği ve hekimbaşının desteğiyle, sınırlı şartlarla bile olsa, Padişah Abdülmecit tarafından diseksiyon ve otopsilere izin verilmiştir (Akıncı, 1962; Maskar, 1976). Bu işle görevlendirilen Dr. Spitzer'in çalışmaları ile 1841 yılından itibaren Türk Tıp Eğitimi tarihi içinde programlı biçimde bilimsel diseksiyonlar yapılmaya başlanmıştır (Hill ve Shalhoub, 2011).

1.2. Kadavra Kaynakları ve Temin Yöntemleri

Anatomi laboratuvar derslerinde önemli bir yer tutan kadavra diseksiyonu için kadavra temini büyük problemlere yol açmaktadır. Ortalama olarak bir tıp fakültesinin, her yıl 30-50 arasında kadavra ihtiyacı vardır ve bu durum çoğu zaman yetersiz olmaktadır (Zhang ve ark., 2008). Bu yüzden anatomi eğitimi tarihinde kadavra temini yıllardır büyük sorun olmuştur. Hatta Avrupa ülkelerinde bu sorunu çözmek adına kadavra temini için farklı kaynakların kullanıldığı belirtilmiştir (Hildebrandt, 2008). Kadavra temini için kullanılan kaynaklardan bazıları; idam edilen mahkûmlar, mezarlıktan çalınan cesetler, yoksul ailelerden, hastanelerden ve

hapishanelerden alınan sahipsiz cesetler, cinayet veya çatışmada ölen kişiler olarak sıralanmıştır.

1.2.1. Suçluların Ve İdam Mahkûmlarının Cesetlerinin Kadavra Kaynağı Olarak Kullanılması

İdam edilmiş kişilerin cesetlerinin kullanımı anatomide insanın kullanılması kadar eskidir. İlk disekte edilen kişi M.Ö. 300 yıllarda idam edilen Alexandria isimli kadın olarak bilinmektedir. Bu türden idamlar 17.yy.'dan bugüne kadar devam etmiştir (Hildebrandt, 2008). Mezar soyguncuları bu cesetleri çalarak anatomistlere kadavra kaynağı olarak sunmuşlardır. İdam mahkûmlarının kadavra kaynağı olarak kullanılmasının kanuni gelişimi Avrupa ve Amerika'da 13 yy.' dan 20 yy.' a kadar sürmektedir. 17. ve 18. yy. boyunca kanun koyucular diseksiyonun ciddi suçlara karşı tehdit olarak kullanılmasının caydırıcılığı sebebi ile ve halkın desteğini de arkalarına alarak bu alandaki kullanımı için büyük avantaj sağlamışlardır. Böylece kapital cezalandırmanın bir parçası olarak yerini almıştır (Mac Donald, 2006). Bu duruma tarihten örnekler verecek olur isek; Almanya ve Almanya'nın terörist kabul ettiği Ulusal Sosyalist rejim arasında özel bir durumu gösterebiliriz. Bu süreçte bir sürü kişi ölüm cezasına çarptırılmıştır. Binlerce ölüm kararı verilmiştir. İdam oranındaki en büyük artış 1939-1945 arasındaki savaş yıllarında gerçekleşmiştir (Angetter, 1998). Almanya eğitim bakanlığı 1939'dan bu yana devam eden idamlarla yaşamına son verilen kişilerin bedenlerinin en yakın Anatomi Bilim Enstitüsüne verildiğini duyurmuş ve bunun önemini belirtmiştir (Muhlberger, 1998).

Günümüzde ise en çok idam Çin'de gerçekleşmektedir. Çin'de her yıl 5000 kişi idam edilmektedir. İran ise 400 kişiyi idam ederek bu listede ikinci sırayı alır. Diğer ülkelerde ise düzenli olarak idam sayısı 100'ün üzerine çıkmaz. İdamların gerçekleştirilmesi için çok sayıda yöntem vardır; elektro şok, asma, idam mangası ve ABD'de kullanılan Lethal enjeksiyon yöntemi bunlara örnek verilebilir. Lethal enjeksiyonun içeriğindeki Tiyopental sodyum bilinci kapatır, Pavulan kasları paralize eder ve respiratuar areste sebep olur ve de Potasyum klorür kalbi durdurur. Bu idam

şeklinden sonra prosedür gereği hayat desteği olmadan ölümün gerçekleşmesi ve kardiyak stabilitesinin belirlenmesi sonucu beden bağıışı yapılabilir (Caplan, 2011).

1.2.2. Sahipsiz ve Fakir Kişilerin Kadavra Kaynağı Olarak Kullanılması

Mahkûmların kadavra temini için kullanılması halkın tepkisine yol açmıştır ve mahkûmların yerine sahipsiz kişilerin cesedi kullanılmaya başlanmıştır. Bu durum toplumdaki fakir ve zavallı kişilerin bilim adına istismar edilmesine sebep olmuştur(Şehirli ve ark., 2004). Çünkü buradaki esas sorun, disekte edilen kişinin bedeninin kendisinden, ailesinden veya en yakın arkadaşlarından izin alınmadan kullanılmasıdır. Bu durumu, bedenin ait olduğu kişiye karşı bir saygısızlık olarak değerlendirmek mümkündür. Bu durumun temel sebebi, fakir ve sahipsiz kişilerin sahip olduğu hatta sahip olamadığı haklar nedeni ile hayatları sona ererken, diğer kişiler gibi bedenlerini sahiplenecek, muhafaza edebilecek veya defin işlemlerinin tamamlanmasını sağlayacak maddi ve manevi imkânlarla sahip olamamasından kaynaklanmaktadır (Jones ve Whitaker, 2012).

Genel olarak insanların kullandığı kaynaklar hastane, cenaze evleri, iskeleler, şehir sokakları, köle sahipleri ve çocuk evleridir (Halperin, 2007). Buralarda insanlar renklerine ve yoksulluklarına göre yerleştirilirlerdi. Vatanlarından zorla veya kandırılarak zorla başka ülkelere götürülen köleler mal olarak görülür ve ailelerin rızasına gerek olmadan istediği gibi kullanılabilir, mülkünden çıkarabilir veya satılabilirlerdi. Afroamerikalılar vatanlarından yoğun bir şekilde koparılmasının ardından ve kadavra kaynaklarının yetersiz olması sonucunda, toplumunda bu duruma karşı çıkmaması nedeni ile çoğu köle kuzeydeki tıp fakültelerinin kadavra ihtiyaçlarının karşılanması için viski fiçılarında taşınmış ve kuzeydeki tıp fakültelerine satılmışlardır. Bu yüzden Afroamerikalılar anatomi eğitimindeki rolü büyüktür (Jones ve Whitaker, 2012).

Bu durumu özetleyen örnekler verecek olur isek; Amerika ve bazı batı ülkelerinde, cenaze koordinatörünün istediği yüksek bedelini ödememek veya cenaze masraflarından kaçmak ve cenaze kargaşası yaşamamak için kişiler, akrabalarının

veya arkadaşlarının ölü bedenlerini bağışlamayı tercih etmektedirler. Bir başka yöntem ise, bilimsel temelli bir dava için cesetleri bağışlamaktır. Örneğin, sürücü ve yolcuların otomobil kazalarında maruz kaldığı etkiler tecrübe edilerek, gerçek insan bedenlerinin yapay modeller ve bilgisayar benzetimi ile karşılaştırıldığında gerçeği daha iyi yansıttığı rapor edilmiştir. Özellikle prematüre veya beklenmeyen ölümlere şahit olan kişiler, başkalarına yardım etmeyi daha anlamlı bulmaktadırlar. Bu sayede kişiler, kayıpları için teselli bulmaktadırlar. Bu hadisenin günümüzdeki örneği, kişinin bedenini özgürce tıp okullarına bağışlaması veya organlarını ücretsiz olarak ihtiyacı olan kişilere vermesi ile gerçekleşebilir. Sonuç olarak bu durum bağışçının taşıdığı özerlik ve fedakârlık ilkeleri ile yakından ilişkilidir (Jones, 1995).

1.2.3. Egoistik Düşüncenin Kadavra Temininde Kullanılması

Niçin biz diğerlerine yardım ederiz? Gerek dilenciye para vererek, gerek kadavra ihtiyacının karşılanması için bedenini bilime bağışlayarak. Thomas Hobbes'a göre biz tüm bunları hava atmak, iyi hissetmek ya da daha üstün olduğumuzu hissetmemizi sağlamak için yaparız. Bizim korkularımızdan kurtulmamızı ve bir gün kendimizin de ihtiyaç içinde olabileceğimizi hissettirdiği için tüm bunları yaparız. Bu konu hakkında bir başka görüş ise; biz yaşayan insanların ölmüş kişilere ve bu kişilerin çıkar ve isteklerine duyduğumuz saygının sebebi, arkamızda bıraktığımız kişilerin de bizim verdiğimiz ehemmiyete binaen, aynı oranda bizim isteklerimize de saygı göstermesini sağlamak içindir (Wilkinson, 2014; Partridge, 1981; Wertheimer, 2003). Geçmişte anatomistler anatomi eğitimindeki kadavra teminini artırmak için egoistik düşünceye başvurmuşlardır. Örneğin, mezar soyguncuları ve köle tüccarları bedenleri satarak motive oluyorlardı. Bugün bile bazı aileler ölen kişinin bedenini cenaze harcamalarını karşılansın diye para karşılığında bağışlamaktadırlar. Doktor veya anatomistler egoistik yaklaşımları, bedenlerin bağışlanması amacını güderek kendi çıkarları doğrultusunda kullanmaktadırlar (Gunderman, 2008).

1.2.4. Başışlanmış Bedenlerin Kadavra Kaynağı Olarak Kullanılması

Günümüzde, kadavra ihtiyacı için başışlanmış bedenlerin kullanılmasının sahipsiz bedenlerin kullanımından etik açıdan daha üstün olduğu tartışılmaktadır (Jones ve Whitaker, 2012).Anatomistler çoğunlukla başışlanmış bedenleri kullanmaktadır. Bununla birlikte birçok ülkede sahipsiz ölülerin kullanımı yasaldır. Anatomi programları çerçevesinde bağış kadavraların sahipsiz kadavralara nazaran daha fazla önem verilmesinin sebebi ise; bağışçının kendisinin gönüllü olması veya ailesinden gerekli izin alınmış olmasındandır. Bu durum insan onuruna saygı duyan ve bu duyguyu hissettiren yaklaşımlardan biri olarak kabul edilmektedir (Hildebrandt, 2008).Yurtdışında yapılan araştırmalar, her tür tıbbi uygulamada olduğu gibi ölümden sonra da bedeninin tasarrufu ile ilgili olarak toplumsal eğilimin detaylı bilgilendirme (aydınlatma) ve gönüllü rızaya (onam) dayandığını göstermektedir (Adams ve Martin, 2011). Sahipsiz kadavraların kullanımındaki en önemli etik sorun, bu kişilerin hayattayken bu konuyla ilgili bilgilendirilmemiş ve onamlarının alınmamış olmasıdır. Bu nedenle tıp eğitiminde kadavra kullanımı ile ilgili ikilemlerin çözümü için ilk adımın sahipsiz kadavralardan bağış kadavralara geçmek olduğu söylenmektedir (Gürbüz ve ark, 2004).

Öte yandan kadavra bağışındaki yetersizlik de sorunun çözümündeki en büyük engel gibi görünmektedir. Örneğin ABD'de (Amerika Birleşik Devletleri) yaklaşık 300 milyon olan nüfusun her yıl sadece 20 bini kendi vücudunu kadavra olarak bağışlamaktadır (Gunderman, 2008). Amerikalı misyonerler 1900 yıllarda, Tayland'daki tıp fakültelerinde diseksiyon eğitimini tanıtmışlardır. Tayland'da diseksiyon eğitiminin gelişimi ile beraber kadavra ihtiyacı da aynı oranda artmıştır. Bu hususa binaen, 30 yıl öncesine kadar kadavralar sahipsiz kişilerden sağlanırken, şimdilerde ise Budist inancının etkisi ile kadavra sıkıntısı çekilmeden ücretsiz olarak gönüllü kişilerden sağlanmaktadır. Kadavra sıkıntısının çekilmemesinin sebepleri ise; Thai kralının kadavra bağışını teşvik etmesi ve bağışçıların toplumdaki statüsünün (ajaryai-büyük öğretmen) daha üstün seviyelere taşınmasıdır. Bu durum batı dünyasını yabancı olduğu bir kavramdır (Winkelmann ve Güldner, 2004).

Kadavra ihtiyacı, bağıışı ve temini konusunda Türkiye de pek çok ülke ile benzer sorunları yaşamaktadır. Örneğin Selçuk Üniversitesi Tıp Fakültesi Anatomi Ana Bilim Dalı Başkanı Prof. Dr. Ahmet Salbacak, bir gazeteye verdiği demeçte, kadavra temininde karşılaştıkları zorluklara dikkat çekmektedir (Merhaba Gazetesi, 2001). Prof. Dr. Salbacak, "Bir eğitim öğretim yılında her 20 öğrenciye bir kadavra verilmesi gerektiğini, bunun uluslararası standartlara uygun olduğunu, her sene 15 kadvranın tıp fakültelerine girmesi-gömülmesi-yenilenmesi gerektiğini; ancak, yılda 3 kadavra bulabildiklerini, kimsenin ölü bedenini kadavra olarak vermek istemediğini, ailesi sahip çıkmayan, devlet hastanelerinde ölmüş kimsesiz insanların cesetlerinin kadavra olarak kullanıldığını söylemektedir." (Gürbüz ve ark, 2004).

Yine bir başka demeçte, Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi Adli Tıp Anabilim Dalı öğretim üyesi Prof. Dr. Atınç Çoltu: "Tıp öğrencilerinin, kadavra olmadığı için yurtdışından 8 bin dolar maliyetinde ithal plastik kadvraların üzerinde çalışmak zorunda kaldıklarını" belirterek; "Yıllar önce ancak 1 ceset bağışlandığını, oysa öğrencilerin dersleri sırasında en az 100 adet ceset gerektiğini" kaydetmiştir. Prof. Çoltu, yurtdışından kadavra ithal edilmemesi için acilen ceset bağışlanması gerektiğini belirtmiştir (Şeker ve ark., 2013).

Türkiye'de kadavra bağıışı için dikkat çekici örnekler bulmak da mümkündür. Örneğin, Devlet Sanatçısı Hikmet Şimşek'in (1924-2001) bedenini anatomik araştırmalar için bağışlaması bunun en çarpıcı örneğidir (Hürriyet Gazetesi, 2002).Yine benzer şekilde, Prof. Dr. M. Gazi Yaşargil, Ankara'da verdiği bir demeçte "Ölünce de kadavra olarak hizmet etmek isterim" diyerek kadavra bağıışı konusunda güzel bir örnek oluşturmuştur (Malatya TV, 2004).

Bedenini kadavra olarak bağışlamak için kişinin nasıl bir motivasyona gerek olduğu konusu da ayrı bir tartışma konusudur. Bu motivasyona örnek olarak, Dr. Thomas Chamney'in bir dergiye yazdığı yazı gösterilebilir (Porta, 2011). Chamney burada şöyle demektedir: "Benim bedenim hayatım boyunca sahip olduğum tek şeydir ve bunda da kimsenin hakkı yoktur. Bir kaç yıl önce benim çalışan organlarımın bağıış için uygun olmadığını öğrendim ve vasiyetimi değiştirdim ve ölü

bedenimi en yakındaki eğitim ve bilim merkezine bağışladım. Benim beklentim en iyi şekilde kullanılmalıdır ki eğer öğrenciler benim bedenimi disekte ederek bir şeyler öğrenecekler ise güzel, eğer araştırmacılar benim kızlarım için kafatasımı parçalayarak daha iyi bir kask yapacaklar bu süper bir şey! Toplumumuzda travma araştırmalarını kadavra ile gerçekleştirdiğini bilmeyenler olabilir ve bu durum eleştirilebilir ki ben iddia ediyorum kadvraların kullanılmasında ve elde edilmesinde etik kurallar gözetilmiştir ve kullanım durumları için onayları alınmıştır. Ben vücudumu eğitim ve araştırmalar için bağışlamışsam niçin benim ailem benim bedenime ne yapabileceklerini söylüyor. Neden aile temsilcileri veya görüşleri benimkinin yerine geçebiliyor. Vasiyetimde üniversiteye milyon dolarlık paha biçilmez bir hediye bırakabiliyorsam, üniversiteden bu bağış karşısında akrabalarımı ihmal etmesini diliyorum."

Bu konuda başka örnek; 1980'li yıllarda Texas milli tıp kütüphanesinde, görüntülenebilir insan bilgi programı kurulmaya karar verilmişti. Bu programın amacı; CAT, MRI ve dondurulmuş kadvralardan oluşan dijital görüntüler elde etmektir. Bu yüzden, 38 yaşında idam suçu kanıtlanmış Joseph Jerriyan ile anlaşma yapılmıştır. Mahkumun hayatına Lethal enjeksiyon ile son verildikten 90 dakika sonra bedeni anatomistler tarafından alınmıştır. Amaçlanan tüm çalışmalar, bu beden üzerinde gerçekleştirilmiştir. Bu sayede Bay Jerriyan hem insanlığa hizmet etmiştir hem de ölümden sonra yakılma işleminin borcundan ailesini kurtarmıştır. Ayrıca, Bay Jerriyan suç hayatından sonra topluma iyi bir şeyler bırakmak ve de ünlü olmak istemiştir (Hildebrandt, 2008).

1.3. Kadavranın Önemi

Tıp eğitimi için insan kadvrasının kullanımı; öğrencilerin insan bedenini birebir öğrenmesi, insan bedenine dokunması ve bir takım manipulatif işlemler uygulamasına olanak vermesi açısından çok önemlidir. Bilgisayarlarla yapılan eğitimin avantajları olmasına rağmen, ABD müfredatında insan kadvrasının diseksiyonu anatomi derslerinin merkezinde yer almaktadır (Boulware ve ark., 2004).

Bazı yazarlar, öğrencilerin gelecekteki hasta doktor ilişkisinin kadavraya karşı sergilediği tutumla bağlantılı olduğunu söylemektedirler (Arráez-Aybar ve ark., 2004). Çünkü psikolojide yer aldığı üzere, algılar kesin uyaran ve tepkilere bağlı olarak şekillenmektedirler. Bu durumun doğuştan olması ile birlikte, tutumlar başkalarını gözlemleyerek veya davranışların başkalarından geçmesiyle ve kişinin kendi deneyimlerinden de kaynaklanmaktadır. Bu yüzden öğrenciler, kadavraya karşı tutumları diseksiyon salonunda eğitimcilerinin davranışlarını gözlemleyerek özümserler. Böylece, anatomi derslerinin müfredatına insani değerler katılarak, öğrencilerin gelecekteki hastalarına karşı daha konuşkan, insancıl ve daha etik yaklaşımlar sergilemesi hedef alınır.

Diseksiyon eğitimi, öğrencilerin kendilerini keşfetmesi için kurumsal ve profesyonel anlamda yeri yadsınamayan bir parçadır. Bu durum öğrencilerin ölümle birlikte daha iyi yaşamak için yeteneklerine, hastalarına ve kendilerine yardım etmek için kullanılabilir (Marks ve ark., 1997). Kadavralar geleceğin doktorlarına insan yapısı hakkında verebileceği en samimi ve detaylı işaretleri sunar ve kariyerini çizerken akılcı planlar yapmasını sağlar. Öğrencilere, anatomi arzularını belirleyecek şanslar verir veya anatomi ile oryante olmuş meslekleri (cerrahlık ve radyoloji) seçmesini teşvik eder (Gunderman, 2008).

1.4. Kadavra Bağışını Etkileyen Faktörler

Dünya üzerinde kadavra ve organ bağışını olumlu yada olumsuz etkileyen bir sürü etmen vardır. Olumlu bir perspektif olarak Tayland'ı ele almak mümkündür. Süre gelen Tayland eğitim sisteminde, kadavra sadece bir obje olarak değerlendirilmemektedir. Kadavranın aynı zaman da bir kişi olduğu, hatta onun bir öğretmen, sosyal sembol ve statü sahibi biri olduğu düşüncesi hâkimdir. Bu rolün kadavra yüklenmesi en azından o ülke için kadavra bağışını artıran en önemli toplumsal rollerden biridir. Bu algı ile batıdan ayrılan hatta batıya örnek olabilecek kroki çizerken kadavra bağışını artıran yöntemler arasında önemli yer tutar (Winkelmann ve Güldner, 2004). Bu gibi durumlar kadavra ihtiyacının ve tıp eğitiminin gelişimini artırırken; buna zıt olarak kadavra bağışını ve teminini azaltan olaylar da vardır.

1.4.1. Kişinin İzni Ve İnsani Değerler

Kadavra bağışına yönelik olumsuz algıların en başta geleni, gerekli onam ve saygının olmamasıdır. Çünkü kadavranın hem içsel hem de enstrümantal değeri vardır ve ahlaki değerlerine uygun şekilde davranılması beklenmektedir. Bu durumda hayatta olmayan bir kişiye, kendisinin ve yakın arkadaşlarının veya akrabalarının izni olmadan diseksiyon yapılması, o kişiye saygısızca davranmak anlamına gelebilmektedir. Aynı zamanda, kadavra ile yapılan araştırmaları basit, doğal veya teknik egzersizler olarak görmemek gerekir. Çünkü insan hayatı ve onuru, kişilik hakları ihlali, kadavra temini ve kadavraya karşı sergilenen tutum ve davranışlar dikkat edilmesi gereken hususlardır. Bu hususların ihmalinde ise, insanların kafasında soru işaretleri bırakmaktadır (Saylam ve Coskunol, 2005). Başka bir deyişle sahipsiz bedenlerin disekte edilmesi sömürge etmenin başka bir biçimde ifade edilmiş şeklidir. Kişiler, sahip olduğu geniş haklar ve fırsatlar sayesinde bedenlerini koruma altına almaktadırlar. Bağışlanan kadvralara uygulanan davranış biçimi ile sahipsiz kadvralara uygulanan davranış biçimleri arasında cereyan eden farklılıklar, bu durumu özetleyen en önemli nüans noktasıdır (Reichardt, 2010).

1.4.2. Sağlık Sorunları

Alınan izinlerin ve ortaya çıkan etik anlaşmazlıkların dışında hapisane ve hastanelerden elde edilen bağışçı sayısının az olmasının nedenleri arasında, çoğu mahkûmun bağış için uygun nitelik taşımamasıdır. Bu durumu ortaya çıkaran faktörlerden bazıları; yaş, hastalık, obezite ve bulaşıcı hastalıklarıdır. Bu durumdan anlaşılması gereken ise; idam mahkûmlarının çok yaşlı, ilaç bağımlı, seks ve davranışsal risklere meyilli ve yüksek riskli bulaşıcı hastalıklara sahip olması nedeni ile beden ve organ bağışı için uygun olmamalarıdır. Bu duruma ek olarak, idam mahkûmlarının gönüllü olmaması ve diğerlerinin yaş ve sağlık yönünden uygun özelliklere sahip olmaması, kadavra kaynağının neden az olduğu konusunda çekilen sıkıntıyı bizlere açıkça sunmaktadır (Caplan, 2011).

1.4.3. İnsan Bedenin Finansal Çıkarlar İçin Kullanımı

Başta ABD olmak üzere çoğu gelişmiş ülkede, insan dokularının para amaçlı kullanımı kanuni olarak yasaklanmasına rağmen finansal teşvikle birlikte büyüyen bir pazar haline gelmiştir. Biyoteknolojinin hızla gelişimi ile birlikte insan dokuları ham madde olarak kullanılmaktadır. Doku bankalarının olduğu ülkeler insan kadavrasından elde edilen kazançlar, morg ve cenaze evlerinde yapılan hırsızlık ve tezgâhların meydana çıktığı skandallarla çalkalanmıştır. Fakat skandalların ötesinde, kadavra bağışının azalmasındaki temel sorun için sorulması gereken esas soru şudur. Doku bankalarını kazanç için midir yoksa değil mi? Bu soru, hayat kurtarmaya katkıda bulunacak ve tıbbi tedavileri artırarak, daha fazla alanda kullanılacak kaynakların sağlanması şeklinde cevaplanması gerekirken; gerçekleşen hadiseler ise, bu durumu yalanlar niteliktedir (Adams ve Martin, 2011). Bu yüzden, yukarıda ki gibi durumların önüne geçmek için, bazı gelişmiş ülkelere doku bankalarının koleksiyonu ve kullanımı konusunda etik kurallar konularak ve ulusal kapsamlı kılavuzlar basılmıştır. Fakat insan doku koleksiyonunun mülkiyeti, sınır aşırı transferlerinin düzenlenmesi veya var olan koleksiyonlara erişim hakkında uluslararası hiç bir geçerli kural ve kılavuz yoktur (Adams ve Martin, 2011).

1.4.4. Dini ve Manevi Roller

Kadavraya bağışının olumsuz algısının içeriğini; dini ve manevi rollerin önemi, güven korku veya hastane veya tıbbi ekipmanların endişesi ve hastane veya tıbbi ekipmanlarda parasal, cinsiyet, ırk ve etnisite ayrımlarını içeren sebepler oluşturur (Boulware ve ark., 2004). İnsanlara ait hataların dışında kadavra hususunda en etkili faktörlerden biri de din ve inançlardır. Çoğu kişi bu kavramların dışına çıkmak istemez; çünkü bilerek ya da bilmeyerek günah işleyeceğini düşünür ve bu durumda devreye o kişi hangi din ve inanca sahipse o inancın temsilcileri devreye girmektedir. Kadavra bağışı konusunda Kur'an-ı Kerim'de ve peygamberin hadislerinde diseksiyon karşıtı hiç bir ifade bulunmamaktadır. Üstelik organ bağışı hakkında bazı fetvalar vardır ki onlardan birisi şöyledir: "İnsan organları mülk

olmadığı için, satılamaz, bağışlanamaz; fakat zaruret halinde kullanılması için izin verilir. İzin verilince, organı paralı veya parasız almak ve zaruret halinde kullanmak caiz olur. Müslüman uzman doktor, bir hasta için, (Organ naklinden başka çare yok) derse, ölü veya diriden organ nakli caiz olur. Din ayrılığı gözetilmez." (Işık, 2012). Ölü bir bedene saygı, İslami içtihatlarla göre genel bir prensiptir. Bu prensibe göre ölü bedenlerin olabildiğince çabuk gömülmesi gerekmektedir. Düşman dahi olsa insan bedenine zarar vermek yasaklanmıştır (Aramesh, 2009). Yani İslami inancı kadavra bağışını ne yasaklıyor ne de serbest bırakıyor. Bu durumda bağış sadece insanların kendi isteklerine bırakılıyor. Osmanlı Devleti'nde kadavra bağışı ve kullanımının gelişimi dini inançlara göre değil, tamamen Osmanlı Devleti'nin teknoloji hususundaki gelişimin azlığından kaynaklanmaktadır. Ancak İran gibi, ülke yönetimini İslami içtihatlarla göre yönetildiği belirtilen bazı ülkelerde ise İslam inancına fazla bağlı kalmaksızın kendi şeriatlarının kurallarını uygulamaktadırlar. Bu kurallar neticesinde ise kadavra kullanımı ve bağışı yasak; hatta kimi yerlerde suç sayılmaktadırlar.

1.4.5. İnsan Bedenin Uygun Olarak Topluma Sunulması

Ölü insan bedeninin uygun olarak sunulması, anatomi pratiklerinde kadavra kullanımı hakkında süregelen tartışma alanlarından birini teşkil etmektedir. Areya Rasdjarmrearnsook ve Andres Serrony'un insan ölüleri ile çekilmiş görüntüleri en bilenen çalışmalardır. Bu çalışmaların, bazı sanatçı ve doktorlar tarafından hastalıklı ve sağlıksız olduğu iddia edilmektedir. Fakat sanatçıların iddiası ise; bu resimlerin gerçekte ölü kişilerin resimlerini değil, bize ölümle ilgili duyguları çağrıştıran problemleri ve kendi ölümümüzü veya sevdiğimiz birinin ölümünü anımsatan görüntüler olduğudur. Bu görüntülerin kişilere acı vermediği sürece kabul edilebilir olduğu söylenmektedir. İkinci bir başlıkta ise; Gustav Metzger'in "The Absent Dead, The Surrogate Body" isimli eseri yer alır. Bu eserde bedenlerin sunulmadığı; ölümün uzaklarda veya zamanın içerisinde bir zamanda ya da her ikisinde de yer aldığı vurgusu belirtilmektedir. Metzger'in "kendini yok etme" diye tasvir ettiği sanatı, Parkes tarafından eserlere geçici anlam yüklemek formu ve

kederin yararlarının oluşturduğu olasılıkların somutlaştırılması olarak tarif edilmiştir (O' Neill, 2011). Bunların dışında insan kalıntılarının müzede sergilenmesi bilinen en meşhur ve kazançlı yöntemdir. Antropoloji, arkeoloji, anatomi ve patoloji müzeleri çok uzun zaman önce insanlara ait parçaları biriktirmeye ve bunların gösterimine başlamışlardır. Sanat müzelerindeki Mısır mumyaları hâsılat rekorları kırarken, müze eğitimcileri de katılımcıların inanç, hassasiyet ve kültürel yapılarına göre daha dikkatli davranmaktadırlar. Bu tip organizasyonların kişilere gösterdiği hassasiyet ve saygıyı, ölümlere de gösteriyor oldukları imajını vermeye çalışması kayda değerdir. Fakat bu saygı ve hassasiyet gösterilen sergi ve müzeler, genellikle kazanç elde edilen müzelerden farklı bir duruş sergilemektedir (Hicks, 2008).

1.4.6. Plastinasyon Gösterileri

Kadavranın toplum üzerindeki olumsuz algısının en çok bilinen ve taraf tutulan kısmında plastinasyon gösterileri yer almaktadır. Plastinasyon; ölü dokuların renkli, kokusuz ve daha dayanıklı hale gelmesi için yapılan işlemdir. Plastinasyonun ilk aşamasında seçilen kişi donmuş halledir. Sonraki aşamada yağların ve suyun yerini aseton almaktadır. Daha sonra ise asetonun vakumlanarak yerini plastik reçine alır. Sonuç olarak kadavranın % 80'i plastik, % 20'si ise organikdir. Pratik açıdan, plastinize olmuş nesnelere aynı plastik gibi hissedilir, kokar ve onlara o şekilde davranılır. Von Hagens, plastinasyonun gelişmesindeki ana karakterdir. Yeni tekniklerle, ekstradan koruma sağlayarak ve rahatsızlık hissi vermeden bilim servislerinde ve özellikle de popüler olarak anatomi eğitiminde kullanılır. Fakat plastinasyonun, tarihte ilk olarak izin verildiği zamandan beri üzerindeki tartışmalar bitmemiştir (Barilan, 2006). Çünkü plastinizasyonda; bedenlerin temini, kullanımı, sergilenmesi ve en önemlisi etik açıdan tartışılan çok fazla yön vardır. Bunlardan ilki, plastinasyon yapılan bedenlerin elde edilme yöntemidir.

Dünyada en bilinen ve popüler plastinasyon gösterileri Bodyworlds ve Bodies'tir. Kimi kaynaklara göre Bodyworlds' ün sitesinde yer alan açıklamaya göre gösterilerde kullanılan bedenlerin aileleri veya kendilerinden izin alındığı ve bu

bilgilerin gizli olarak tutulduğudur. Bu durum çoğu kişi tarafından teyit edilirken aynı doğrulamayı Bodies için yapılamamaktadır. Burada ki esas sorun, kullanılan bedenlerin, izinleri olmadan kullanıldığı veya sahipsiz kişilerin bedenlerinin kullanıldığıdır. İzni olan kişilerin ise vücutlarını araştırma ve eğitim merkezlerine bağışladığı ve bu gösteriler için açık onam alınmadığıdır. Bu iddialar dikkate alınarak bazı bölgelerde (San Francisco, California, Hawaii ve Seattle gibi) çok popüler olan bu şovların gösterimi yasaklanmıştır.

İkinci olarak, büyük plastinasyon sergileri hem bilimsel açıdan hem de etik açıdan akademisyenlerin tartışmasına açılmıştır. Bazılarına göre Von Hagens'ın diseksiyon tekniğinin çok iyidir ve plastinasyonun gelişiminde bir ilki gerçekleştirdiği belirtilmiştir. Ancak Bodyworlds'ün eğitim ve araştırmaya katkısının çok az olduğu ve eğitimin çok eğlence amaçlı olduğu iddia edilmektedir (Jones ve Whitaker, 2012).

Üçüncü olarak ise derisiz insan kadvralarının sıvı plastik ile kaplanarak canlı insan figürleri vermenin karlı bir iş olduğudur. Bilimsel ve eğitimsel amaç taşıyan bir çalışmadan kazanç elde edilmesinin olumsuzlukları tartışılmıştır. Tüm bunların kamusal alanlarda gösterilmesi ise hoş karşılanan bir durum olarak kabul görmemiştir. Son olarak; popüler olan bu şovlarda bedenlerin sergileniş şekillerinin insan onuruna yakışmayacak şekilde olduğu üzerinde durulmaktadır. Hatta verilen bazı figürlerin katılımcılara rahatsızlık hissi ve utanç yaşatmaktadır (Collier, 2010). Bu durumun örneklendirmesinde ise; Von Hagens'ın anatomi atlaslarında yer alan insanların, bütün jestlerini abartarak, klasik postürel pozisyonlarında, sıklıkla spor aktivitelerindeki veya elinde derini tutmuş şekilde derisiz bedeni ile birlikte çeşitli kompozisyonlarda gösterilmesi yer almaktadır. Bu duruşları ile sanki seyircilere sunuluyorlar gibi dizayn edilmiştir (Barilan, 2006).

1.5. Anatomi Eğitiminde Alternatif Yöntemler

Anatomi eğitiminin doğası gereği, eğitim yöntemlerinde anatomik görüntüleme ve izleme yöntemlerinin etkisiyle geçmişten günümüze kadar devam

eden büyük bir değişim vardır. Bu değişimi tetikleyen faktörler, sağlık hizmetlerinde gerçekleşen hızlı ve radikal değişikler, akademisyenlerin iyi ve güncel eğitimi sunmak istemesidir. Çünkü geleneksel eğitim yöntemleri, öğrencileri ve sağlık personelinde memnuniyetsizliklerin hızla arttığı bir hal almıştır. Bu memnuniyetsizlikleri gidermek ve daha kapsamlı bir eğitim verebilmek için, kadavra ve diseksiyon eğitiminin temel bilimlerin merkezinde yer alması gerekir. Fakat buradaki esas sorun kadavra ihtiyacının yeteri kadar karşılanamamasıdır. Bu yüzden tıp eğitimi ve araştırmaları devam ettikçe, kadavra problemini çözmek için yenilikçi gelişmelerin ve farklı yöntemlerin araştırılması gerekir.

Başka bir perspektiften bakıldığında, iki boyutlu görüntü, hafızamızdaki bilgilere veya ders kitaplarındaki bilgilerden elde edilen şeklidir. Fakat 3 boyutlu öğrenmenin her zaman kitap ve derslerden daha akılda kalıcı olduğudur. Bu doğrultuda, kadavra kaynaklarındaki yetersizlik ve maddi külfeti sebebi ile kadavranın yerine geçebilecek alternatif yöntemler araştırılmaktadır. Alternatif yöntemlere örnekler ise; birebir yada ölçeklendirilmiş plastik modeller, nitelikli radyologların verdiği ultrason ile anatomi eğitim, 3 ve 4 boyutlu sanal gerçeklik programları (MRG, BT ve US), klinik bilimler için hazırlanmış uygulama modelleri (entübasyon, kalp atışı, nefes sesleri ve pnömotoraks için yapılmış modeller) ve probleme dayalı öğretim yöntemleridir (Mclachlan ve ark., 2004).

Kadavra ve alternatif anatomi eğitim metotları, artıları, eksileri ve limitleri yönünden farklı çerçevelerden incelenmektedir. Bu bakış açılarının dışında kalan ama yukarıda bahsi geçen maddeler için farklı bir görüş bildirilmiştir. Yapılan bazı araştırmalar sonucunda, diseksiyon salonunda uzun vakitler geçirmenin anatomi eğitimine çok fazla katkısının olmadığını ve bazı alternatif yöntemlerin, geleneksel kadavra yöntemlerine göre göreceli olarak daha faydalı olduğu bulunmuştur (Zhang ve ark., 2008).

1.6. Kadavra Kullanımının Eğitim Açısından Avantaj ve Dezavantajları

Anatomi eğitimi bakımından hangi eğitim yönteminin daha etkin ve başarılı olacağı hususunda süregelen tartışmalara katkı sağlamak için çeşitli savlar öne sürülmektedir. Bu bölümde bu konudaki görüşler ve yaklaşımlar ele alınmıştır.

1.6.1. Kadavra Kullanımının Eğitim Açısından Avantajları

- ✓ Diseksiyon öğrencilere 3 boyutlu görüntüleme olanağı sağlar. Dersler ve eğitimcilerle birlikte bilgi aktarımı sağlanır ve öğrencilere ilk elden bilgi verilir.
- ✓ Kadavra insan dokusundaki değişkenleri görmeye olanak sağlar. Kitap ve plastik malzemelerle elde edilen sonuçlar, kadavra ve canlı hastalardaki kadar iyi değildir.
- ✓ Diseksiyon ve kadavra laboratuvarları anatomi eğitiminde evrensel bir nitelik taşımaktadır ve doktor olma sürecindeki ilk adım olarak gösterilmektedir.
- ✓ Diseksiyon odaları kendi kendine öğrenme ve takım çalışması için iyi bir başlangıçtır.
- ✓ Diseksiyonun kaldırılması ve azalması tanı koyma yeteneğini sınırlar.
- ✓ Diseksiyon el becerilerini gelişiminde önemli rol oynamaktadır.
- ✓ Diseksiyon odası öğrencilere davranışlarını kontrol etmesi ve ölüm ile ölümler arasındaki bağlaçtır. Ayrıca hissizleşme yönünde bir adım olmaktadır (McLachlan ve ark., 2004).
- ✓ Kadavralar, diseksiyon kursu sonrasında tıp derslerinde tekrardan kullanılabilir. Örneğin; bazı tıp okullarında disekte edilmiş bedenler, anatomi derslerinin ve klinik yöntemlerinin birbirleriyle entegre edilerek kadavranın daha fazla ve farklı amaçlar için kullanılması sağlanır. (Perikardiyal delinme ve drenaj, vajinal ve rektal muayene ve orta hat implantları veya göğüse drenaj tüplerinin yerleştirilmesi vb. gibi)
- ✓ Birçok cerrah; diseksiyon laboratuvarındaki kadavra deneyimleri sayesinde edindiği beceriler neticesinde gelecekteki mesleki kararını şekillendirmiştir.

- ✓ Alternatif araştırma modelleri ve bilgisayar simülasyonları sadece öğrencilere geçici deneyimler verir (Zhang ve ark., 2008).
- ✓ Bilgisayar kaynaklı eğitim yöntemleri, tüm teknolojisine rağmen hiçbir zaman yapısal komponentleri ve gerçek bedenlerin biyodinamizmini, patolojisini ve varyasyonlarını gerçekteki gibi sunamaz. Kadavra öğreniminden mahrum kalan öğrenciler vücut yapılarının sadece görünümünü ve yerleşimini öğrenebilirler. Fakat dokuları, kırılabilirlikleri, dokunma duygusunu ve elastikiyetini hiçbir zaman gerçeği gibi hissedemeyeceklerdir (Hasan, 2011).
- ✓ Kadavralar hastanın nesnelleştirilmiş halidir. Gözlemcilerin veri birikimleri ile ilişkilendirilmesine izin verir ve parametreleri azaltılmış ve belli bir zaman diliminde hareketinin olmaması sayesinde fonksiyonların somut ve kavramsal olarak değerlendirilmesini sağlar (Aziz ve ark., 2002).
- ✓ Diseksiyon salonunda öğrenciler kadavra ile yapılan çalışmalar sonucunda gelecekteki hastalarına karşı empati kurma ve hastalar arasında ayırım yapmama gibi erdemli duyguları öğrenir; gelecekteki mesleki hayatında saygı ve karakter bakımından daha sağlam bir temel oluşturmuş olur (Winkelmann ve Güldner, 2004).

1.6.2. Kadavra Kullanımının Eğitim Açısından Dezavantajları

- ✓ Öncelikli olarak kadavra, toplum nezdinde etik ve algısal statü açısından çok fazla olumsuz tartışmanın içerisinde bulunmaktadır.
- ✓ Kadavra kaynakları, temini, onam ve sergileniş biçimleri açısından bu konu kritik durumdadır.
- ✓ Kadavra, illegal uygulamaları içinde barındırmaktadır; hatta suç işlemeye teşvik etmektedir.
- ✓ Diseksiyon, canlı anatomiye iyi bir örnek değildir ve enteraktif araştırma ve canlıda yapılan palpasyon ve perküsyon gibi uygulamalar yeterince iyi değildir.
- ✓ Kadavranın renk, dokusu ve dokunsal geri bildirim (haptic feedback) küçük cerrahi işlemler için iyi değildir. Bu durum öğrencilerin tıp eğitimi için yeterli sayılabilir ama cerrahlık gibi anatomi ile içli dışlı bir bölüm için yeterli olmamaktadır.

- ✓ Diseksiyon yapabilmek için tıbbi araştırmalar ve belirli cerrahi eğitimler gerekir. Fakat 3 boyutlu model ve gorsel yontemlerde bu turden gereklilikler soz konusu değildir (Zhang ve ark., 2008).
- ✓ Kadavra sadece preklinik donemde gosterilmekte ve klinik eğitim surecleriyle entegre edilmemektedir. Bu yuzden klinikte oğrenme pekiştirilememektedir.
- ✓ Diseksiyon sonrası stres sebebi zihinsel ve psikolojik semptomlar ortaya çıkmaktadırlar. Bu olaylar oğrencilerin kadavraya maruz kalması itibari ile korku, endişe veya sınavlardan başarısız olacakları gibi on yargıların ortaya çıkması şeklinde gercekleşir. Bu durum ise oğrencilerin diseksiyon eğitimine hatta anatomi eğimine karşı isteğini azaltmaktadır.
- ✓ Diseksiyon odalarının korkutucu, urkutucu olması ve rahatsız edici objeler ve kokunun bulunmasıdır (şehirli ve ark., 2004).
- ✓ Ahlaki sorunlar, maliyet ve guvenlik de onemli problemlerdir.
- ✓ Yanlış yolla elde edilen insan kalıntıları halkın guvenini sarsmakta ve sadece anatomistlere değil tum tip personeline zarar vermektedir.
- ✓ Fiksasyon malzemelerinin kendisi, kullanılan aletler ve yeterli havalandırmanın maliyetinin yuksek olmasıdır.
- ✓ Kadavra programının cok pahali ve bedenlerin korunmasının cok zor olmaktadır.
- ✓ Kadavra diseksiyonu hem dini otoritelerce hem de toplumun bazı kesimleri tarafından olumsuz bakılan bir konudur. Oğrenciler ve araştırmacılar bu sebeple kadavra uzerinde calışmayı ret etmektedirler.
- ✓ Anatomi eğitiminde kadavrayı hasta gibi gormek, hastalara yonelik saygıyı arttırmak icin kullanılabilir; ancak bu durum ileride oğrencilerin hastalarını da kadavra gibi gormesine sebep olabilir.
- ✓ Sağlık sigortalarının kadavra ve organ bağışı yapan kişileri kapsamaması ve bu kişilerin başına gelecek herhangi bir olumsuz hadisede sigorta tazminatlarını geri alamaması, kadavranın olumsuz yonde algılanmasına sebep olan faktorlerden birisidir (Reichardt, 2010).

1.7. Öğrencilerin Diseksiyona Karşı Tutumları

Diseksiyon konusundaki önemli faktörlerden bir diğeri de öğrencilerdir. Öğrencilerin diseksiyon hakkındaki düşünceleri, ön yargıları ve endişeleri dikkat edilmesi gereken önemli hususlardır. Çünkü öğrencilerin diseksiyon salonunda geçirdikleri zaman ve deneyimler, ayrıca kadavralar ile gerçekleşen ilk ve sonraki karşılaşmaları öğrencilerin psikolojisini ve karakterlerini etkilemekte hatta geleceğini şekillendirmektedir.

1.7.1. Diseksiyon Salonunda Gelişen Olumsuz Tutumlar

Yapılan çoğu çalışmada, kadavra diseksiyonun tıp öğrencilerini strese soktuğu belirlenmiştir. Bazı öğrenci makalelerinde belirtildiği üzere, modern diseksiyon salonlarında travmatize ve saygısız olayların yer aldığını ve bu durumun bazı anatomi öğretmenlerinin sorumluluğunu yerine getirememesine atıf olarak bildirilmiştir (Hildebrandt, 2014). Yapılan çalışmalardan elde edilen verilere dayanarak, tıp eğitiminde kadavra kullanımının stresle bağlantılı olduğu söylemesine rağmen; bazı araştırmalarda, psikolojik stresle post travmatik stres bozukluğunun birbiri ile bağlantılı olduğu söylenmiştir (Cahill ve Ettarh, 2009). Çünkü diseksiyon acımasızdır ve sıklıkla maruz kalmak zorunda olunan bir durumdur. Ölülerle yüzleşmek öğrencilerde % 5 oranında travmaya sebep olmakta, dahası diseksiyon saati öğrenciler için kaygı içeren zaman dilimi halini almaktadır. Bununla başa çıkmak için öğrencilerin kullandığı duyarsızlaşma ve inkâr deneyimleri, hastalarına karşı istenmeyen ilk tutumlarını oluşturmaktadır. Bu durumun oluşmasındaki ana sebeplerden biri ise öğrencilerin daha önce ölü ile hiç karşılaşmamış olmasıdır. Bu nedenle öğrenciler ölüm kaygısıyla başa çıkabilmek için yardım beklemektedir. Beklenen yardım bu konuda da donanımlı öğretmenlerden tarafından sağlanmalıdır. Ancak bu şekilde ölüm psikolojisinin etkisinin önüne geçirebilir (Marks ve ark., 1997).

Öğrencilerin ön yargısı ve kadavra ile ilk karşılaşmalarının nedeniyle travmatize durumlar meydana gelebilir. Bu hadiseler yüksek seviyede korku, endişe

ve iğrenme şeklinde kendini gösterebilir. Bu yüzden öğrencilerin tutumları denge halinde olmayabilir. Bu duyguların yaşanmasına sebep olan faktörler; cinsiyet, endişe, daha önceki kayıplar veya daha önce yaşanmış olan ölüm tecrübesidir (Quince ve ark., 2011).

Ayrıca bazı öğrencilerin, diseksiyon karşı tutumları diğer öğrencileri etkileyebilir. Örneğin bazı bilinçsiz öğrencilerin kadavra ile yaptıkları kaba şakalar, bu konuda hassas olan arkadaşlarını etkilemektedir. Bu şakalar bazı öğrencilerde psikolojik travmalara sebep olmaktadır. Hatta bazı öğrencilerin, eğitimini bırakmasına sebep olmaktadır. Bu duruma örnek olarak, geçmiş yıllarda bir öğrenci, kadavranın cinsiyet organını keserek, kız arkadaşının cebine koyması ve kız arkadaşında bu olaydan kötü etkilenmesi sonucunda, tıp eğitimine devam edeceğini bildirmiştir.

Tabi ki bu gibi olaylar her zaman gerçekleşmemektedir. Çoğu zaman kadavra kokusu (yoğun formaldehit kokusu), rengi ve gözlerinin ve yüzünün açık olması da negatif tepkilere yol açabilir. Bu durumunun önüne geçmek için, çoğu anatomi laboratuvarlarında kadavranın başı ve elleri örtüler ile kapatılmaktadır. Ders sırasında ise, öğrencilere sadece çalışacakları bölgenin açılmasına izin verilerek, kadavranın verdiği rahatsız hissi azaltılmaya çalışılmıştır. Diğer zamanlarda ise kadavranın her tarafı örtü ile kapatılarak kadavranın korunması ve oluşabilecek olumsuz durumların önlenmesi amaçlanmıştır. Bu işlem sadece kadavrayı korumak için değil aynı zamanda bağış yapan kişinin mahremiyetini korumak içindir. Bu durum öğrencilere bireylere karşı nasıl davranılması gerektiğini gösteren bir temsildir (Champney, 2010).

1.7.2. Diseksiyon Salonunda Gelişen Olumlu Tutumlar

Kadavra ve diseksiyon laboratuvarlarının öğrencilere kattıkları artıları ve bu konuda ki pozitif tutum ve algıları gözden kaçırmamak gerekmektedir. Kadavra algısı hakkında yapılan çoğu çalışmada, anatomi laboratuvar derslerinin tıp fakültesi

ve sağlıkla alakalı diğer fakültelerin öğrencileri için çok değerli bir ortam olduğu gösterilmiştir (Kawashiro ve ark., 2009). Laboratuvar dersleri neticesinde öğrencilerin diseksiyon hakkındaki tutumlarının olumlu olduğu gözlenmiştir. Dahası öğrencilerin insan hayatı ve onuruna karşı saygılarının biraz daha arttığı ve bu konuda biraz daha fazla düşünmeye yönelttiği belirtilmiştir. Ayrıca öğrencilerin insan bedeni ve yapısı hakkındaki bilgilerinin çok daha iyi bir hal aldığı ve laboratuvara katılım isteğinin daha da teşvik edildiği belirtilmiştir (Kawashiro ve ark., 2009).

Diseksiyon dersine katılan öğrenciler için kadavra, sadece bir nesne olmaktan öte daha üstün bir statüde yer almaktadır. Çünkü diseksiyon gelişim sürecinde bedenlerin zorla gasp edildiği dönemden, bağışçılar için anma töreni düzenlenen şu zamanda kadar çok yol kat etmiştir. Laboratuvar ile ilgili tutumlar kaba şakalardan iyice düşünölmüş tepkilere ve ayrıcalıklara dönüşmüştür. Tabi ki tüm bunların gerçekleşmesinde diseksiyon eğitiminin yanında eğitimcilerin yaptıkları yadsınamaz bir gerçektir. Çünkü eğitimcilerin görevi sadece öğrencilere vücut yapılarını öğretmek değil, aynı zamanda yaşam ve ölüm ile ilgili birikimlerinden öğrencilerin faydalanmasını sağlamak ve anatomi dersleri boyunca duygusal açıdan zarar görmelerini engellemektir (Hildebrandt, 2014).

Bu çalışmanın amacı tıp fakültesi öğrencilerinin kadvraya ve anatomi eğitiminde kadavra kullanımına yönelik algılarını belirlemektir. Söz konusu algının belirlenmesi ile anatomi eğitime öğrencilerin bakış açısından bir ayna tutulması hedeflenmektedir. Konunun ele alınması yalnızca tıp eğitimi boyutuyla sınırlı kalmayıp, tıp etiği bağlamından da değerlendirmeler yapılmıştır.

Bu çalışmanın tasarlanması aşamasında genel gözlemlere ve literatürde yer alan benzer çalışmalara dayalı olarak ortaya konulan hipotez, tıp fakültesi öğrencilerinin kadvrayı yalnızca bir nesne olarak gördükleridir.

2.GEREÇ VE YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Özgünlüğü

Tıp eğitiminde kadavra kullanımını en eski eğitim-öğretim yöntemlerinden birisidir. Bu yöntemin öğrenci bakış açısıyla değerlendirilmesi ve etik açıdan değerlendirilmesinin günümüze kadar yeterince yapıldığı söylenemez. Bu çalışma ile hem tıp fakültesi öğrencilerinin kadavra ile anatomi eğitimine yönelik yaklaşımları hem de genel olarak etik açıdan kadavraya yönelik tutumları incelenmektedir. Bu çalışmanın özgünlüğü üzerinde yeterince çalışma yapılmamış bir alana ait değerlendirmeler sunuyor olmasıdır.

2.2. Araştırmanın Modeli ve Veri Toplama Gereci

Tanımlayıcı araştırma türünde planlanan çalışmamızın veri toplama formu tez sahibi ve danışmanı tarafından literatür taraması yapılarak hazırlanmıştır. Konuyla ilgili literatür incelenmiş ve Ögenler ve ark., (2014) çalışmaları baz alınarak, tarafımızca hazırlanan veri toplama formunda katılımcıların tutumlarını belirlemeye yönelik anket hazırlanmıştır.

Veri toplama formu üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde çalışmanın amacını ve çalışmaya katılımın gönüllülük esasına dayalı olduğunu belirten bilgilendirme yer almıştır. İkinci bölümde, katılımcıların cinsiyetini ve anatomi eğitimlerinde kadavra kullanılma durumunu belirleyici seçenekler bulunmaktadır. Son bölümde ise kadavra algısı ve öğrencilerin tıp eğitiminde kadavra kullanımına yönelik yaklaşımlarını eğitimsel ve etik çerçevede dâhilinde belirlemeye yönelik 19 ifade ve duygusal durumu belirleyici bir ifade yer almaktadır. İfadeler veri toplama formundaki sıralama içinde Tablo 2.1'de yer almaktadır.

Tablo 2.1. Veri Toplama Formunda Yer Alan İfadeler	
1.	İnsan değerli varlıktır. Bu nedenle insan bedenine, kişi canlıyken de öldükten sonra da değer verilmesi ve saygı gösterilmesi gerekir.
2.	Her ne amaçla olursa olsun, ölü bir kişinin bedeni üzerinde eğitim yapılmamalıdır.
3.	Eğitime katkı sağlaması nedeniyle kadavra, diğer ölü bedenlere nazaran daha saygın bir konumdadır.
4.	Kadavranın hayattayken nasıl bir kişi olduğu ve nasıl bir hayat yaşadığı ilgi uyandırıcı bir konudur.
5.	Kadavra ile çalışma deneyimi, tıp öğrencisinin ölü insan bedeni ve ölüm hakkındaki olumsuz önyargılardan kurtulmasına katkı sağlar.
6.	Mahremiyet hakkı çerçevesinde, diseksiyon sırasında kadavranın yüzünün örtülmesi ihmal edilmemesi gereken insani bir inceliklerdir.
7.	Diseksiyon-demonstrasyon sırasında kadavra, yalnızca bir nesnedir. Kadavranın bir nesne olarak görülmesi ve benimsenmesi gerekir.
8.	Öğrencilerin kadavrayla birlikte hatıra fotoğrafı çektilmesine karşı çıkılmamalıdır.
9.	Kadavranın yüzüne bakması ve onu daha önceden tanıdığı birine benzetme çabası tıp öğrencisinin kadavrayla kurduğu duygusal ilişkinin önemli bir göstergesidir.
10.	Eğitim işlevini tamamladıktan sonra kadavranın, insan onuruna yakışan bir tarzda cenaze işlemleri yapılmalıdır.
11.	Eğitim dönemi sonunda kadavranın, öğrencilerin ve öğretim elemanlarının katılacağı bir törenle defnedilmesi gerekir.
12.	Eğitim işlevini tamamlamış bir kadavraya aşırı anlamlar yüklemek gereksizdir.
13.	Tıp eğitimine katkı bakımından kendi bedenini öğrencilerin eğitimine bağışlamak, tıp öğrencilerine burs vermek ve okul yaptırmaktan daha değerli bir eylemdir.
14.	Kadavrayla ilk karşılaşma öncesinde, öğrencileri duygusal ve düşünsel açıdan bu deneyime hazırlamaya yönelik bir ders yapılması gerekir.
15.	Kadavra üzerindeki çalışmalar tıp öğrencilerinin tıbbi-cerrahi işlemlerle ilgili el ve alet kullanma becerilerine ciddi bir katkı sağlamaz.
16.	Kadavra ile çalışma, tıp öğrencileri için sadece insan bedenini tanıma açısından değil hekim kimliğini kazanma açısından da önemlidir.
17.	Vicdani veya dini nedenlerle kadavra üzerinde çalışmayı reddetme, saygı duyulması gereken bir öğrenci hakkıdır.
18.	Ölü insan bedeninin eğitim dışı amaçlarla halka açık alanlarda sergilenmesi, kadavra bağışını olumsuz yönde etkiler.
19.	Anatomi eğitiminde üç boyutlu modelleme veya maket üzerinde çalışma, kadavra üzerinde çalışmaya göre üstündür.

Çalışmamızda 19 ifade için 5'li Likert skalası kullanılmıştır. İfadelerde "Kesinlikle katılmıyorum, katılmıyorum, karasızım, katılıyorum, kesinlikle katılıyorum" şeklinde cevap seçenekleri sunulmuştur. İfadeler puanlanırken benimsenme derecesine göre 1'den 5'e kadar puan verilmiştir. En son ifade ise psikiyatri uzmanlarının danışmanlığında belirlenerek, veri toplama formunda 7 farklı duygusal duruma yer verilmiştir.

Veri toplama formunun pilot uygulaması Afyon Kocatepe Üniversitesi Tıp Fakültesi'nden 20 öğrenci üzerinde yapılmıştır. Veri toplama formu üzerinde gerekli düzeltmeler yapıldıktan sonra asıl form katılımcılara uygulanmıştır. Veri formu her ilde tez sahibi tarafından bizzat o ile gidilerek katılımcılara uygulanmıştır. Veri toplama formunun uygulandığı tüm üniversitelerden gerekli izinler alınmıştır.

Çalışma, Afyonkarahisar Klinik Araştırmalar Etik Kurulu'na sunulmuş ve 17.04.2014 tarih ve 2014/06 numaralı kararla onaylanmıştır. Çalışmanın verileri bir ön ürün olarak 1-9 Kasım 2014 tarihleri arasında Japonya'da yapılan "15. Asin Bioethics Conference" de sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

2.3. Araştırmanın Katılımcıları

Araştırmamızın veri toplama formu Mayıs-Haziran 2014 döneminde Ege Bölgesi'nde yer alan 8 üniversitedeki tıp fakültesi ikinci sınıf öğrencilerine uygulanmıştır. Araştırmanın evrenini oluşturan ve tümüne ulaşılması hedeflenen üniversite öğrencileri söz konusu dönemde 1064 kişidir. Bunlardan 511 öğrenci veri toplama formunu doldurmuş, eksik veya geçersiz doldurma nedeniyle 19 kişinin formları değerlendirme dışı tutulmuştur. Sonuçta çalışma, 8 farklı üniversitenin tıp fakültesi ikinci sınıfında eğitim gören toplam 492 öğrenciden elde edilen veriler üzerinden gerçekleştirilmiştir.

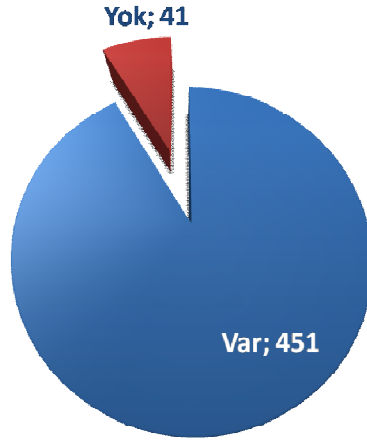
2.4. Verilerin Değerlendirilmesi ve Karşılaştırılması

Kategorik ölçümler sayı ve yüzde olarak, sayısal ölçümler ise ortalama ve standart sapma olarak özetlenmiştir. Her bir ifade için hem tüm katılımcıların hem de alt grupların puan ortalamaları hesaplanmıştır. Derlenen veriler bilgisayar ortamında frekans (yüzde) ve ortanca değer ile özetlenmiş, istatistik analizler için SPSS 16.0 (Chiago, IL.) programı kullanılmıştır. Grup karşılaştırmalarında anlamlı farklılıkları belirlemek için, istatistik yöntemlerden t ve ki kare testleri kullanılmıştır. İstatistik analizlerde $p < 0,05$ ise sonuçlar anlamlı kabul edilmiştir.

3. BULGULAR

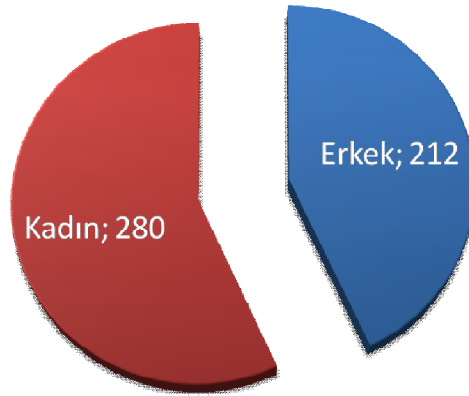
3.1. Demografik Bilgiler

Anatomi eğitimlerinde kadavra kullanılıp kullanılmama durumuna göre katılımcıların 451'i (% 92) var seçeneğini, 41'i (% 8) yok seçeneğini işaretlemiştir. Anatomi eğitiminde kadavra kullanılma durumuna ilişkin dağılım Şekil 3.1'de verilmiştir.

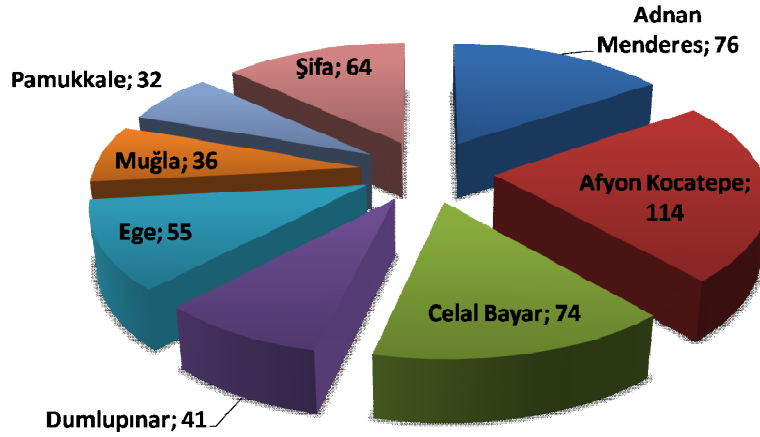
Şekil 3.1. Anatomi Eğitiminde Kadavra Kullanım Durumuna Göre Dağılımı

Katılımcıların 280'i (% 57) kadın, 212'si (% 43) erkektir. Katılımcıların cinsiyete göre dağılımı Şekil 3.2'de verilmiştir.

Şekil 3.2. Katılımcıların Cinsiyete Göre Dağılımı

Katılımcıların üniversite dağılımları; 76 (% 16) katılımcı Adnan Menderes Üniversitesi, 114 (% 23) katılımcı Afyon Kocatepe Üniversitesi, 74 (% 15) katılımcı Celal Bayar Üniversitesi, 41 (% 8) katılımcı Dumlupınar Üniversitesi, 55 (% 11) katılımcı Ege Üniversitesi, 36 (% 7) katılımcı Muğla Üniversitesi, 32 (% 7) katılımcı Pamukkale Üniversitesi, 64 (% 13) katılımcı Şifa Üniversitesi'ndendir. Katılımcıların üniversitelere göre dağılımı Şekil 3.3'te verilmiştir.

Şekil 3.3. Üniversite Katılım Oranlarına Göre Dağılımı

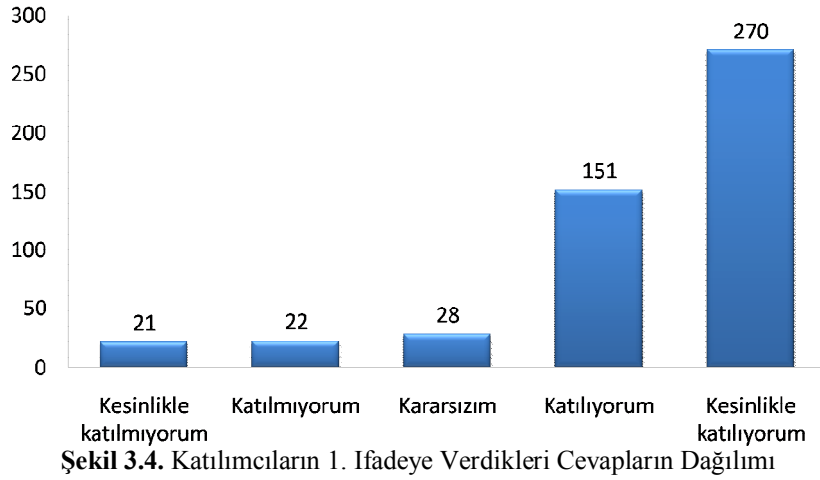
3.2. İfadelere Verilen Cevaplar

Katılımcıların ifadelere verdikleri puanların aritmetik ortalama ve standart sapma değerlerine ilişkin veriler Tablo 3.1'de sunulmuştur. Katılımcılar birinci ifadeye en yüksek puanı vermişlerdir. En düşük puan ise ikinci ifadeye verilmiştir.

Tablo 3.1. Öğrencilerin İfadelere Verdikleri Puanlara İlişkin Veriler	
İfadeler	Ortalama ± SD
İnsan değerli varlıktır. Bu nedenle insan bedenine, kişi canlıyken de öldükten sonra da değer verilmesi ve saygı gösterilmesi gerekir.(1. İfade)	4,27 ± 1,04
Eğitim işlevini tamamladıktan sonra kadavranın, insan onuruna yakışan bir tarzda cenaze işlemleri yapılmalıdır.(10. İfade)	4,26 ± 0,90
Ölü insan bedeninin eğitim dışı amaçlarla halka açık alanlarda sergilenmesi, kadavra başlığını olumsuz yönde etkiler.(18. İfade)	3,79 ± 1,02
Kadavra ile çalışma deneyimi, tıp öğrencisinin ölü insan bedeni ve ölüm hakkındaki olumsuz önyargılardan kurtulmasına katkı sağlar.(5. İfade)	3,76 ± 0,94
Eğitime katkı sağlaması nedeniyle kadavra, diğer ölü bedenlere nazaran daha saygın bir konumdadır.(3. İfade)	3,60 ± 1,12
Kadavra ile çalışma, tıp öğrencileri için sadece insan bedenini tanıma açısından değil hekim kimliğini kazanma açısından da önemlidir.(16. İfade)	3,97 ± 0,82
Kadavrıyla ilk karşılaşma öncesinde, öğrencileri duygusal ve düşünsel açıdan bu deneyime hazırlamaya yönelik bir ders yapılması gerekir.(14. İfade)	3,42 ± 1,05
Eğitim işlevini tamamlamış bir kadavraya aşırı anlamlar yüklemek gereksizdir.(12.İfade)	3,42 ± 0,98
Mahremiyet hakkı çerçevesinde, diseksiyon sırasında kadavranın yüzünün örtülmesi ihmal edilmemesi gereken insani bir inceliklidir. (6. İfade)	3,27 ± 1,19
Vicdani veya dini nedenlerle kadavra üzerinde çalışmayı reddetme, saygı duyulması gereken bir öğrenci hakkıdır. (17. İfade)	3,16 ± 1,16
Eğitim dönemi sonunda kadavranın, öğrencilerin ve öğretim elemanlarının katılacağı bir törenle defnedilmesi gerekir. (11. İfade)	3,16 ± 1,16
Tıp eğitimine katkı bakımından kendi bedenini öğrencilerin eğitimine bağışlamak, tıp öğrencilerine burs vermek ve okul yaptırmaktan daha değerli bir eylemdir. (13. İfade)	3,09 ± 1,02
Diseksiyon-demonstrasyon sırasında kadavra, yalnızca bir nesnedir. Kadavranın bir nesne olarak görülmesi ve benimsenmesi gerekir. (7. İfade)	2,89 ± 1,16
Kadavranın hayattayken nasıl bir kişi olduğu ve nasıl bir hayat yaşadığı ilgi uyandırıcı bir konudur. (4. İfade)	2,85 ± 1,27
Kadavranın yüzüne bakması ve onu daha önceden tanıdığı birine benzetme çabası tıp öğrencisinin kadavrıyla kurduğu duygusal ilişkinin önemli bir göstergesidir. (9. İfade)	2,69 ± 1,10
Anatomi eğitiminde üç boyutlu modelleme veya maket üzerinde çalışma, kadavra üzerinde çalışmaya göre üstündür. (19. İfade)	2,61 ± 1,11
Öğrencilerin kadavrıyla birlikte hatıra fotoğrafı çektirmesine karşı çıkılmamalıdır. (8. İfade)	2,42 ± 1,39
Kadavra üzerindeki çalışmalar tıp öğrencilerinin tıbbi-cerrahi işlemlerle ilgili el ve alet kullanma becerilerine ciddi bir katkı sağlamaz. (15. İfade)	2,29 ± 1,03
Her ne amaçla olursa olsun, ölü bir kişinin bedeni üzerinde eğitim yapılmamalıdır. (2. İfade)	1,90 ± 0,86

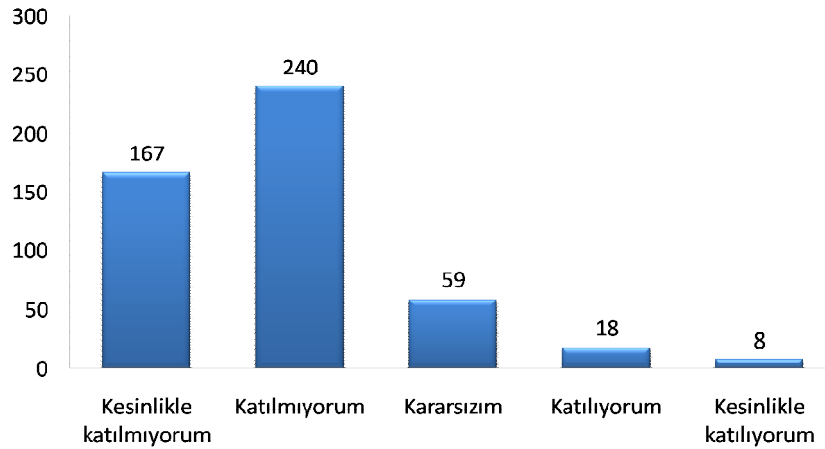
3.3. Katılımcıların Her İfadeye Verdikleri Cevapların Dağılımı

Birinci ifadeye dile getirilen "İnsan değerli varlıktır. Bu nedenle insan bedenine, kişi canlıyken de öldükten sonra da değer verilmesi ve saygı gösterilmesi gerekir." görüşünün benimsenme oranı Şekil 3.4'te gösterilmiştir. Bu ifadeyi benimseme bakımından gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır.

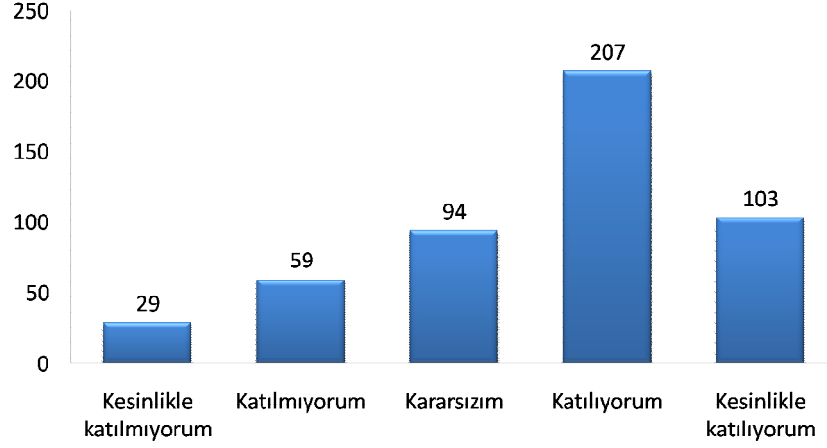
Şekil 3.4. Katılımcıların 1. İfadeye Verdikleri Cevapların Dağılımı

İkinci ifadeye dile getirilen "Her ne amaçla olursa olsun, ölü bir kişinin bedeni üzerinde eğitim yapılmamalıdır." görüşünün benimsenme oranı Şekil 3.5'de gösterilmiştir. Bu ifadeyi benimseme bakımından gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır.

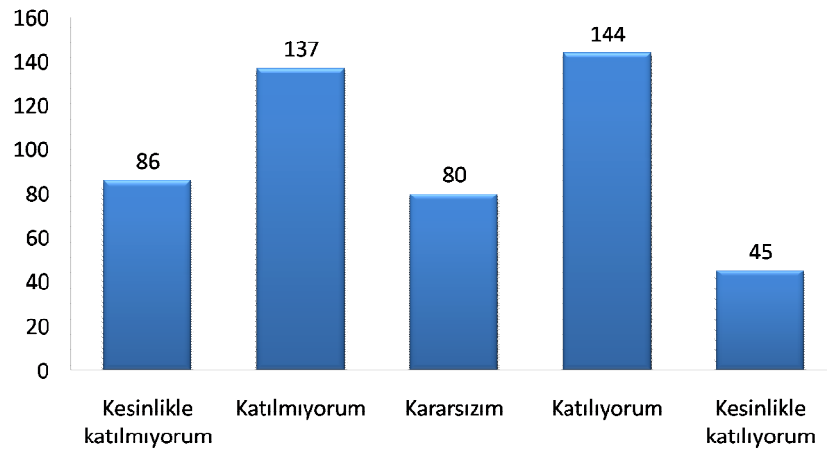
Şekil 3.5. Katılımcıların 2. İfadeye Verdikleri Cevapların Dağılımı

Üçüncü ifadede dile getirilen "Eğitime katkı sağlaması nedeniyle kadavra, diğer ölü bedenlere nazaran daha saygın bir konumdadır." görüşünün benimsenme oranı Şekil 3.6'da gösterilmiştir. Bu ifadeyi benimseme bakımından gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır.

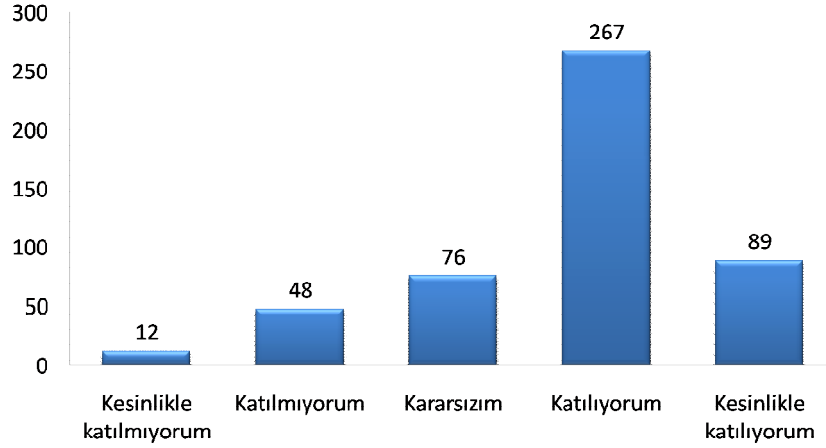
Şekil 3.6. Katılımcıların 3. İfadeye Verdikleri Cevapların Dağılımı

Dördüncü ifadede dile getirilen "Kadavranın hayattayken nasıl bir kişi olduğu ve nasıl bir hayat yaşadığı ilgi uyandırıcı bir konudur." görüşünün benimsenme oranı Şekil 3.7'de gösterilmiştir. Bu ifadeyi benimseme bakımından gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır.

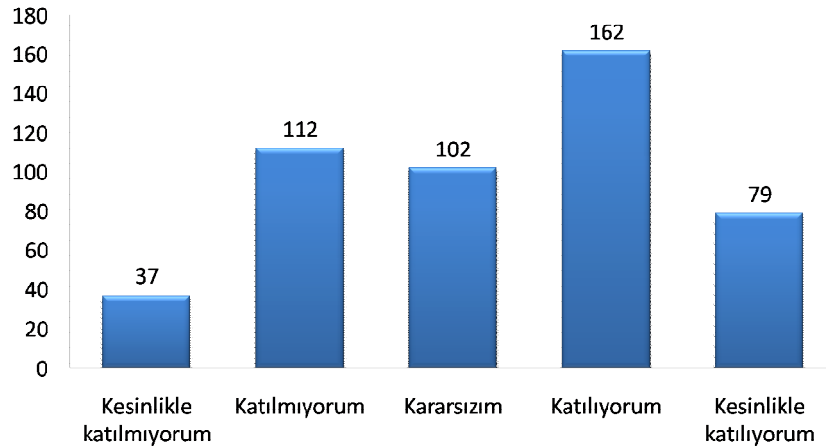
Şekil 3.7. Katılımcıların 4. İfadeye Verdikleri Cevapların Dağılımı

Beşinci ifadede dile getirilen "Kadavra ile çalışma deneyimi, tıp öğrencisinin ölü insan bedeni ve ölüm hakkındaki olumsuz önyargılardan kurtulmasına katkı sağlar." görüşünün benimsenme oranı Şekil 3.8'de gösterilmiştir. Bu ifadeyi benimseme bakımından gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır.

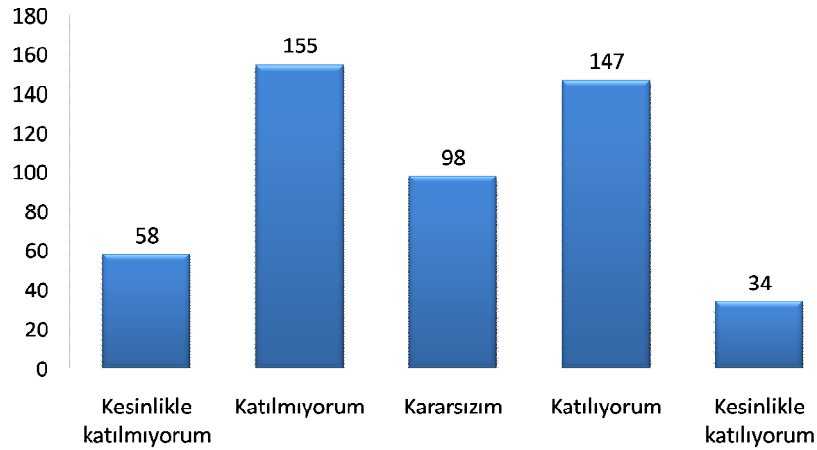
Şekil 3.8. Katılımcıların 5. İfadeye Verdikleri Cevapların Dağılımı

Altıncı ifadede dile getirilen "Mahremiyet hakkı çerçevesinde, disseksiyon sırasında kadavranın yüzünün örtülmesi ihmal edilmemesi gereken insani bir incelikler." görüşünün benimsenme oranı Şekil 3.9'da gösterilmiştir. Bu ifadeyi benimseme bakımından anatomi eğitiminde kadavra kullanım durumuna ilişkin gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuştur. 6. ifade, hayır diyenler ($p=0,008$) tarafından daha çok benimsenmiştir.

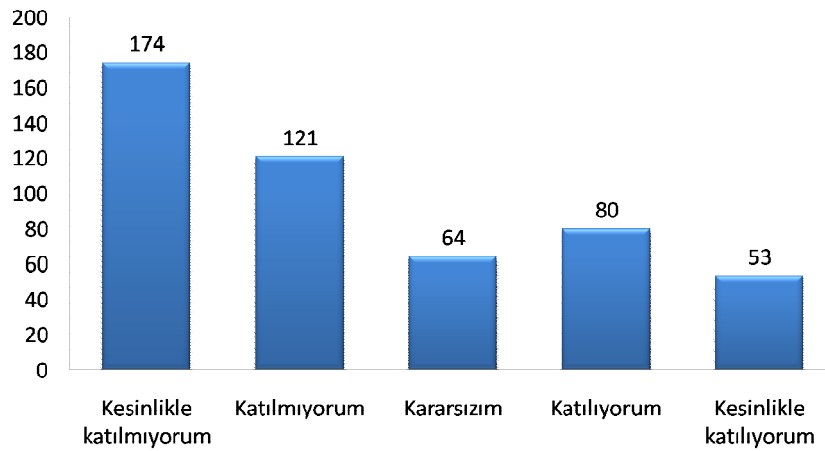
Şekil 3.9. Katılımcıların 6. İfadeye Verdikleri Cevapların Dağılımı

Yedinci ifadede dile getirilen "Diseksiyon-demonstrasyon sırasında kadavra, yalnızca bir nesnedir. Kadavranın bir nesne olarak görülmesi ve benimsenmesi gerekir." görüşünün benimsenme oranı Şekil 3.10'da gösterilmiştir. Bu ifadeyi benimseme bakımından anatomi eğitiminde kadavra kullanım durumuna ilişkin gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuştur. 7. ifade, evet diyenler (p=0,012) tarafından daha çok benimsenmiştir.

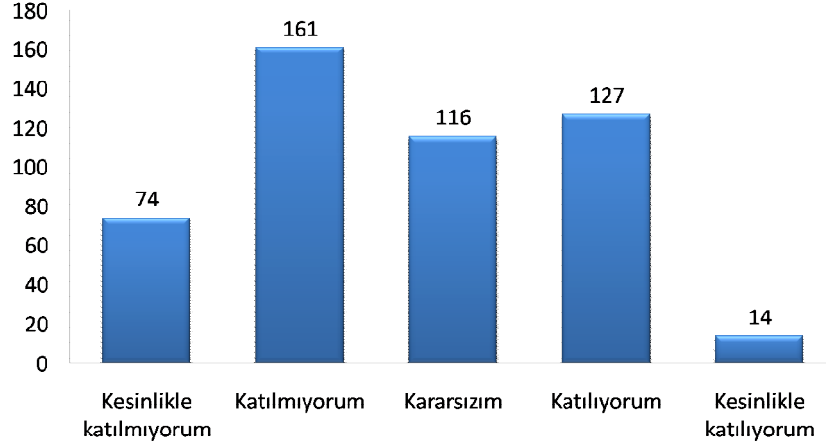
Şekil 3.10. Katılımcıların 7. İfadeye Verdikleri Cevapların Dağılımı

Sekizinci ifadede dile getirilen "Öğrencilerin kadavrayla birlikte hatıra fotoğrafı çektirmesine karşı çıkılmamalıdır." görüşünün benimsenme oranı Şekil 3.11'de gösterilmiştir. Bu ifadeyi benimseme bakımından gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır.

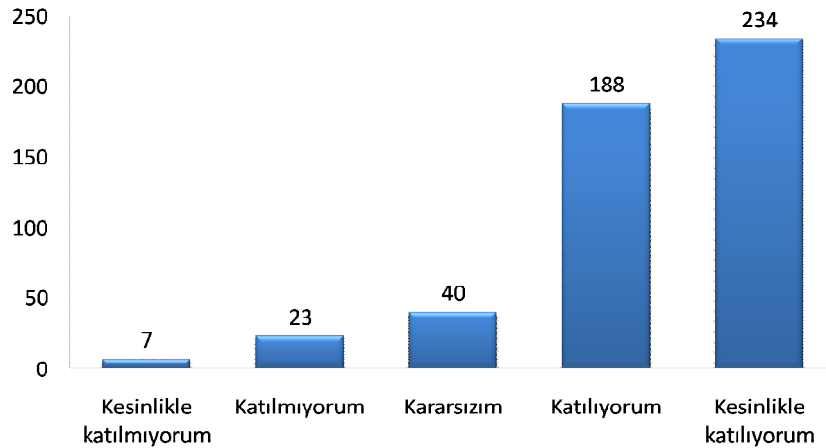
Şekil 3.11. Katılımcıların 8. İfadeye Verdikleri Cevapların Dağılımı

Dokuzuncu ifadeye getirilen "Kadavranın yüzüne bakması ve onu daha önceden tanıdığı birine benzetme çabası tıp öğrencisinin kadavrayla kurduğu duygusal ilişkinin önemli bir göstergesidir." görüşünün benimsenme oranı Şekil 3.12'de gösterilmiştir. Bu ifadeyi benimseme bakımından gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır.

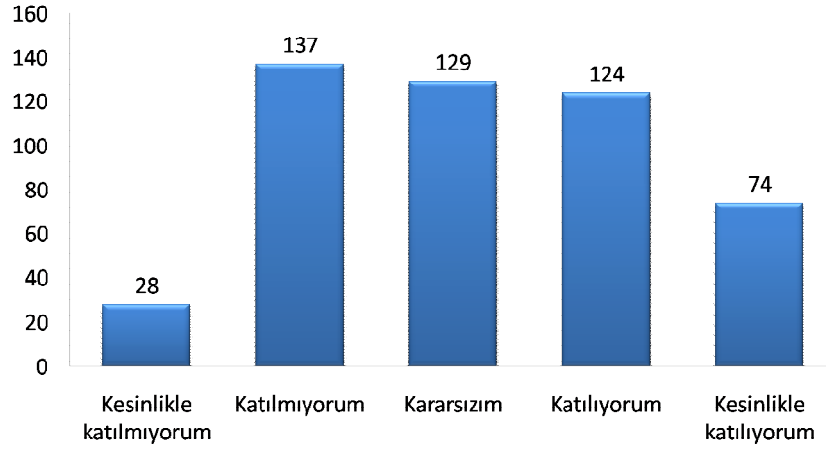
Şekil 3.12. Katılımcıların 9. İfadeye Verdikleri Cevapların Dağılımı

Onuncu ifadeye getirilen "Eğitim işlevini tamamladıktan sonra kadavranın, insan onuruna yakışan bir tarzda cenaze işlemleri yapılmalıdır." görüşünün benimsenme oranı Şekil 3.13'te gösterilmiştir. Bu ifadeyi benimseme bakımından gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır.

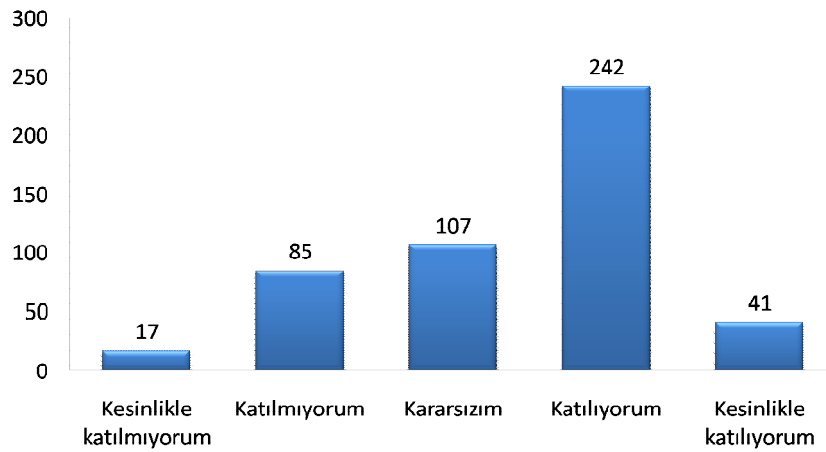
Şekil 3.13. Katılımcıların 10. İfadeye Verdikleri Cevapların Dağılımı

On birinci ifadede dile getirilen "Eğitim dđnemi sonunda kadavranın, đđrencelerin ve đđretim elemanlarının katılacağı bir tđrenle defnedilmesi gerekir." gđrüşünün benimsenme oranı Şekil 3.14'te gđsterilmiŐtir. Bu ifadeyi benimseme bakımından gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır.

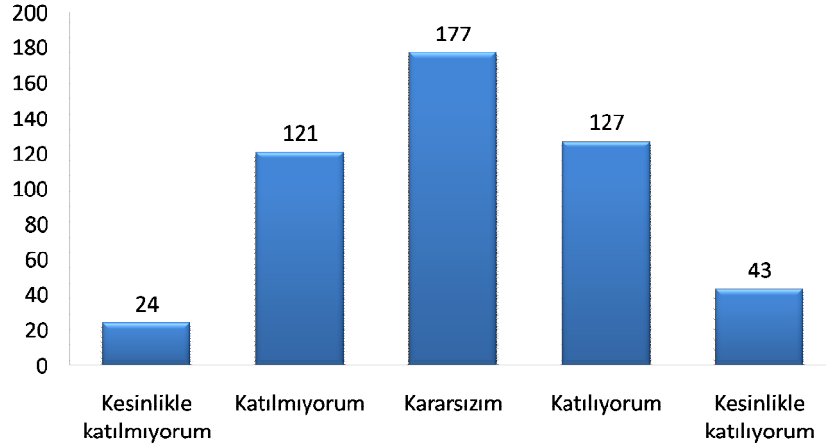
Şekil 3.14. Katılımcıların 11. İfadeye Verdikleri Cevapların Dağılımları

On ikinci ifadede dile getirilen "Eđitim iŐlevini tamamlamıŐ bir kadavraya aŐırı anlamlar yūkleme gereksizdir." gđrüşünün benimsenme oranı Őekil 3.15'te gđsterilmiŐtir. Bu ifadeyi benimseme bakımından cinsiyet grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuŐtur. 12. ifade, erkekler tarafından ($p=0,035$) daha çok benimsenmiŐtir.

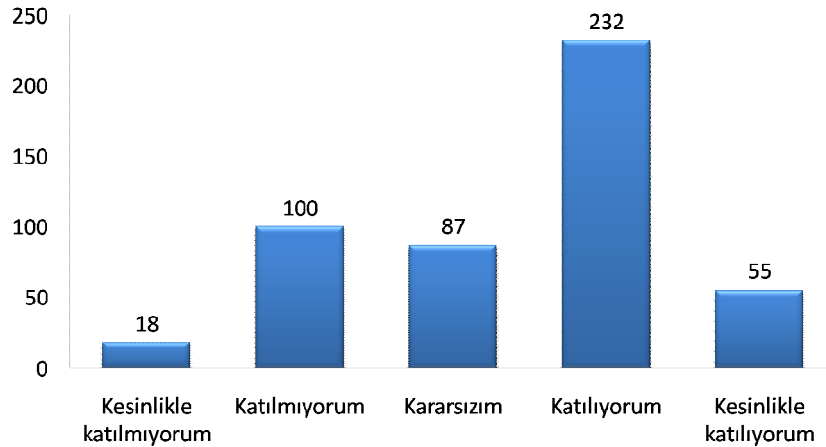
Şekil 3.15. Katılımcıların 12. İfadeye Verdikleri Cevapların Dağılımları

On üçüncü ifadede dile getirilen "Tıp eğitimine katkı bakımından kendi bedenini öğrencilerin eğitimine bağışlamak, tıp öğrencilerine burs vermek ve okul yaptırmaktan daha değerli bir eylemdir." görüşünün benimsenme oranı Şekil 3.16'da gösterilmiştir. Bu ifadeyi benimseme bakımından gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır.

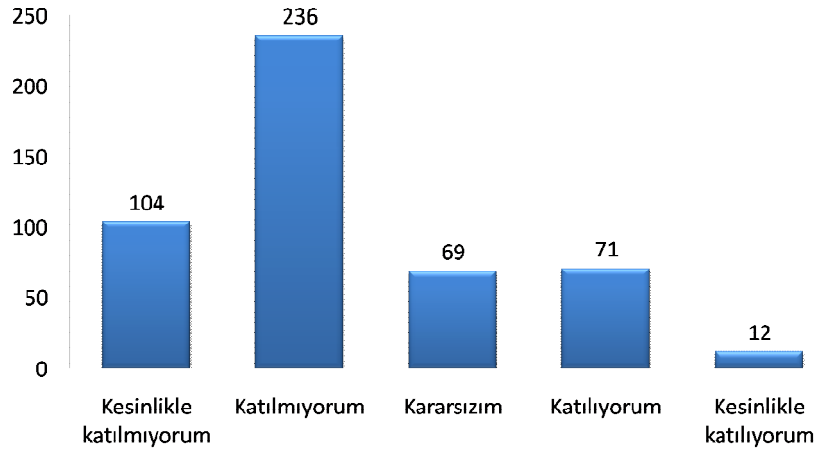
Şekil 3.16. Katılımcıların 13. İfadeye Verdikleri Cevapların Dağılımı

On dördüncü ifadede dile getirilen "Kadavrayla ilk karşılaşma öncesinde, öğrencileri duygusal ve düşünsel açıdan bu deneyime hazırlamaya yönelik bir ders yapılması gerekir." görüşünün benimsenme oranı Şekil 3.17'de gösterilmiştir. Bu ifadeyi benimseme bakımından anatomi eğitiminde kadavra kullanım durumuna ilişkin gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuştur. 14. ifade, hayır diyenler ($p=0,033$) tarafından daha çok benimsenmiştir.

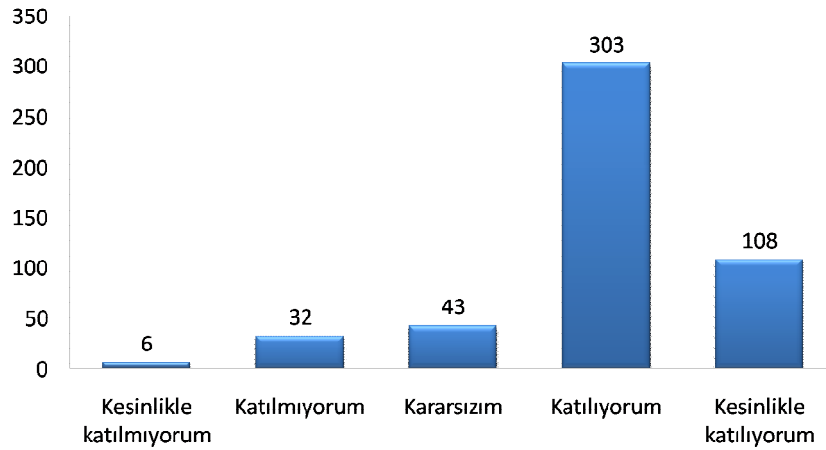
Şekil 3.17. Katılımcıların 14. İfadeye Verdikleri Cevapların Dağılımı

On beşinci ifadede dile getirilen "Kadavra üzerindeki çalışmalar tıp öğrencilerinin tıbbi-cerrahi işlemlerle ilgili el ve alet kullanma becerilerine ciddi bir katkı sağlamaz." görüşünün benimsenme oranı Şekil 3.18'de gösterilmiştir. Bu ifadeyi benimseme bakımından anatomi eğitiminde kadavra kullanım durumuna ilişkin gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuştur. 15. ifade, evet diyenler ($p=0,010$) tarafından daha çok benimsenmemiştir.

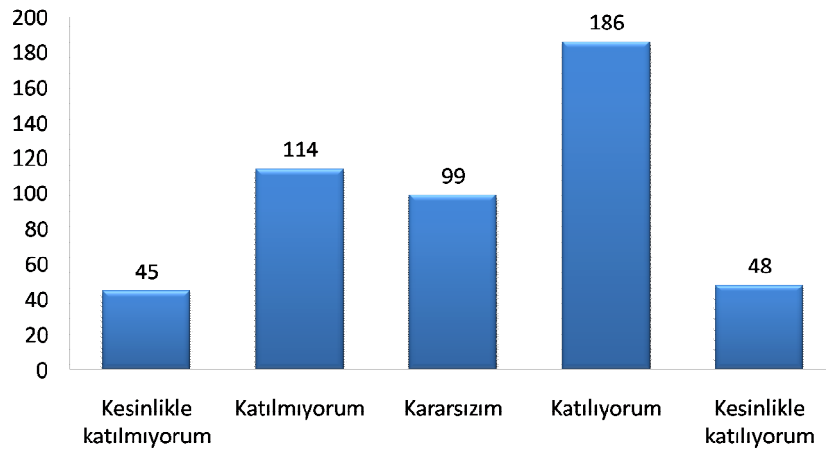
Şekil 3.18. Katılımcıların 15. İfadeye Verdikleri Cevapların Dağılımı

On altıncı ifadede dile getirilen "Kadavra ile çalışma, tıp öğrencileri için sadece insan bedenini tanıma açısından değil hekim kimliğini kazanma açısından da önemlidir." görüşünün benimsenme oranı Şekil 3.19'da gösterilmiştir. Bu ifadeyi benimseme bakımından gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır.

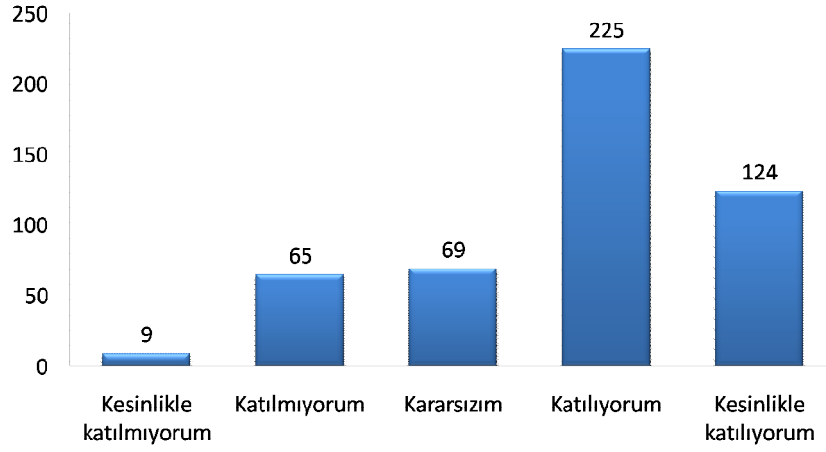
Şekil 3.19. Katılımcıların 16. İfadeye Verdikleri Cevapların Dağılımı

On yedinci ifadede dile getirilen "Vicdani veya dini nedenlerle kadavra üzerinde çalışmayı reddetme, saygı duyulması gereken bir öğrenci hakkıdır." görüşünün benimsenme oranı Şekil 3.20'de gösterilmiştir. Bu ifadeyi benimseme bakımından cinsiyet grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuştur. 17. ifadede, kadınlar ($p=0,008$) belirgin bir şekilde kararsız kalmışlardır. Aynı ifadeyi benimseme bakımından anatomi eğitiminde kadavra kullanım durumuna ilişkin gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuştur. Bu ifadede, hayır diyenler ($p=0,006$) belirgin bir şekilde kararsız kalmışlardır.

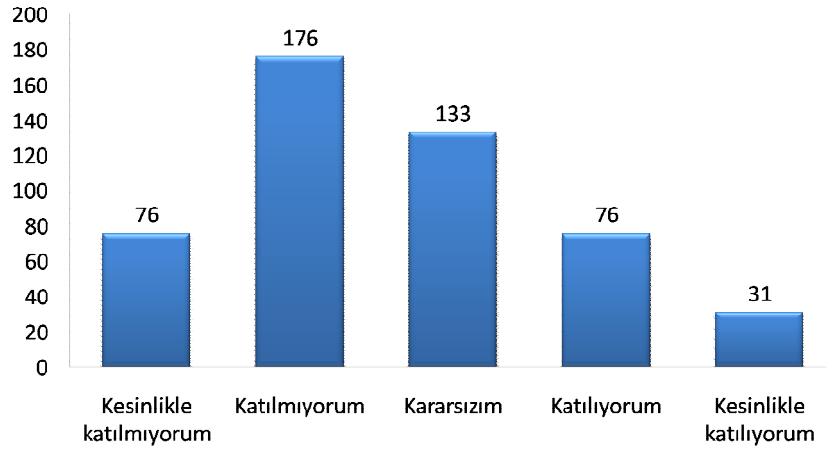
Şekil 3.20. Katılımcıların 17. İfadeye Verdikleri Cevapların Dağılımı

On sekizinci ifadede dile getirilen "Ölü insan bedeninin eğitim dışı amaçlarla halka açık alanlarda sergilenmesi, kadavra bağışını olumsuz yönde etkiler." görüşünün benimsenme oranı Şekil 3.21'de gösterilmiştir. Bu ifadeyi benimseme bakımından cinsiyet grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuştur. 18. ifadenin erkekler tarafından ($p=0,030$) benimsenmemesi anlamlı bir farklılık oluşturmuştur. Aynı ifadeyi benimseme bakımından anatomi eğitiminde kadavra kullanım durumuna ilişkin gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuştur. Bu ifadede, hayır diyenler ($p=0,044$) tarafından daha çok benimsenmiştir.

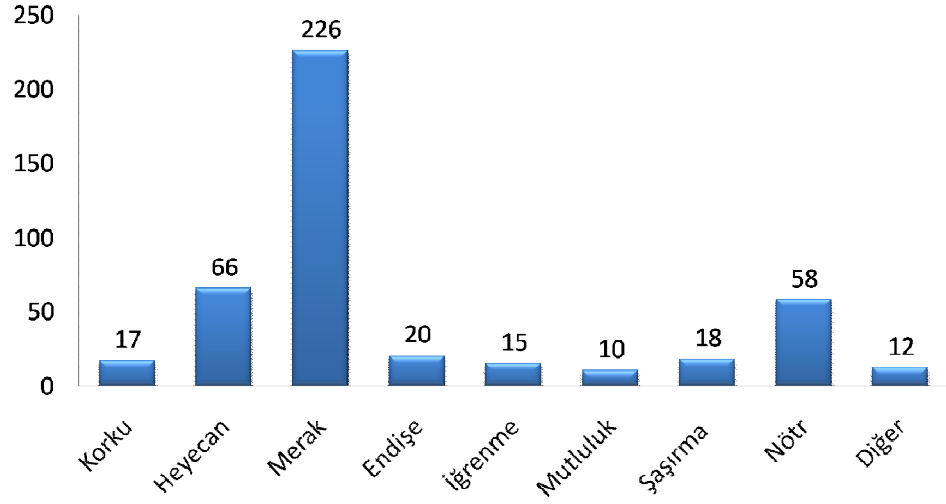
Şekil 3.21. Katılımcıların 18. İfadeye Verdikleri Cevapların Dağılımı

On dokuzuncu ifadede dile getirilen "Anatomi eğitiminde üç boyutlu modelleme veya maket üzerinde çalışma, kadavra üzerinde çalışmaya göre üstündür." görüşünün benimsenme oranı Şekil 3.22'de gösterilmiştir. Bu ifadeyi benimseme bakımından anatomi eğitiminde kadavra kullanım durumuna ilişkin gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuştur. 19. ifade, evet diyenler ($p=0,020$) tarafından daha çok benimsenmiştir.

Şekil 3.22. Katılımcıların 19. İfadeye Verdikleri Cevapların Dağılımı

Yirminci ifadede dile getirilen "Kadavranın bulunduğu diseksiyon odasına ilk girdiğinizde hissettiğiniz en baskın duygu neydi?" sorusuna verilen cevaplar Şekil 3.23'te gösterilmiştir. En baskın duygu "merak" olarak ortaya çıkmıştır.

Şekil 3.23. Katılımcıların 20. İfadeye Verdikleri Cevapların Dağılımı

4. TARTIŞMA

İnsan bedenine hem yaşıyorken hem de öldükten sonra saygı gösterilmesi görüşü, öğrenciler tarafından desteklenmekte ve insan bedeninin değerli bir varlık olduğu fikri kuvvetle savunulmaktadır. Öğrencilerde, kadavrayı daha saygın veya daha üst mertebede görmesinin bir insanlık ödevi olması gerektiği düşüncesinin yanında, kadavra üzerinde çalışmanın öğrenciye insan anatomisini öğrenmesinden öte yararları olacağı fikri hâkimdir. Bu duruma bağlı kalınarak, öğrencilerinin kadavrayı ilk hastası olarak görmesi anatomiye giriş derslerinin etkisi ve tıp tarihinin yeniden irdelenmesi sonucunda gelişir. Bir çalışmada, kelime olarak "specimen" fakültede verilen dersler boyunca hiç kullanılmamasına rağmen, öğrencilerin % 26'sı kadavranın sadece bir nesne olduğunu fikrine dile getirirken, öğrencilerin %26'sı ise bu konu hakkında kararsız bir tavır sergilemiştir (Quince ve ark., 2011). Hatta çoğu öğrenci arasında kadavranın daha önce yaşayan bir kişi olduğu ve yakın akrabalarının düşüncelerine de saygı gösterilmesi hususunda fikir ayrılıkları oluşmuştur. Kawashiro ve ark. (2009), Chiba Üniversitesinde Fizyoterapi öğrencileri ile gerçekleştirdikleri bir çalışmada ise, insan hayatı ve onuru hakkındaki tasavvurları destekleyen bir anket yapmışlardır. 10 kişi (%12) düşük skorlu cevapları verirken, yapılan ikinci ankette ise sadece 1 kişi (%1,2) düşük skorlu cevaplar vermiştir. Aynı sonuçlar en son laboratuvar dersi sonrasında yapılan ankette de gözlemlenmiştir. Buradan elde edilen görüş, insan olmanın özel bir statüde yansıtıldığı ve her insanın elde edebileceği kesin haklar çerçevesinde ölü bedenleri ve kadavra bedeninin statüsünü de içine alındığı fikir birliğine ulaşılmasıdır. Ayrıca ölü bedenlerin kullanılmasını ve imhasını yöneten ahlak kurallarını da içine alan kuralların diseksiyon laboratuvarları için uygulanmasıdır. Elde edilen sonuçlar neticesinde, diseksiyon salonunun öğrencilere, insan onuru ve hayatına ait düşünceler için şans tanıdığı ve % 90' dan fazla öğrencinin insan onuru ve hayatı hakkında biraz daha fazla düşünmeye teşvik ettiği (Herrmann, 2011).

Öğrenciler, ölü ya da canlı bir beden üzerinde eğitim gösterilmesine, pratik uygulamaların onun üzerinde gerçekleştirilmesine veya o beden ödev olarak

görülmesine soğuk bakmamalarının yanı sıra, bu durumu olağan karşılamışlardır. Bu duruma binaen Quince ve ark. (2011), öğrencilerin % 74,2'si kadavrayı keserken üzülmediğini belirtirken, % 87,4'ü diseksiyonun yaralama eylemi olmadığı sonucunu bulmuşlardır. Öğrenciler, ölü bedenler üzerinde çalışmanın sakıncalı bir eylem olmadığı düşüncesini benimsemektedirler. Bu duruma din perspektifinden bakıldığında, destekleyen ifadeler şu şekilde yer alır: İslam dini ve inançlarına göre kişilerin ölü bedenlerinin kullanımına; hastaları keşfetmek, yeni tedaviler bulmak veya vücut komponentleri veya organların fonksiyonlarını belirlemek maksadı ile izin verilir. Bu amaçlar doğrultusunda, ölüm nedenin aydınlatılması da bu durumun içinde işlenebilir ve aynı amaca binaen cinayet soruşturmalarında da kullanılabilir. Ayrıca ölü bedenlerin uzuvlarının kullanılması, özel bir durum olarak belirtilen tıp öğrencilerinin eğitiminde de kullanılması durumu imtiyaz olarak sayılabilir. Ayrıca Kur'an-ı Kerim'de yer aldığı üzere "Herhangi biri birinin hayatını kurtarır ise, tüm insanların hayatını kurtarmış olur." sözleri ile insan bedeninin faydalı amaçlar doğrultusunda kullanımına izin verilmiş olur (Kur'an-ı Kerim, Mâide suresi). İslami kurallar neticesinde, haramlar yani yapılması yasak olan şeyler, zorunluluklar ve gereklilikler dâhilinde yapılması helal olur yani izin verilir (Şehirli ve ark., 2004). Bu yüzden insanlara faydalı olmak, tıp alanına hizmet etmek için organ bağışısı yapmak, gerekirse başkalarının dertlerine çözüm bulunabilmesi için kişisel haklarından feragat etmek hatta bedenini kadavra olarak bağışlamak insanlık adına en büyük hizmetlerden biri olarak kabul edilmektedir. Bu yüzden tıp eğitimine katkı yapmak adına bedenini kadavra olarak bağışlamakla, burs vermek veya okul yaptırmak herkesin yapamayacağı davranışlardır. Bu fedakârlıklar arasında hangisinin daha büyük bir erdem olduğu ise tartışmalı bir durumdur. Bu durumu netleştirmek adına çalışmamızda yer alan "Tıp eğitimine katkı bakımından kendi bedenini öğrencilerin eğitimine bağışlamak, tıp öğrencilerine burs vermek ve okul yaptırmaktan daha değerli bir eylemdir." ifadesine öğrencilerin verdiği cevaplar bir kararsızlığı işaret etmektedir.

Kadavranın anatomi ve diğer alanlar açısından vazgeçilmez bir nitelik taşıdığı bilinmektedir. Bu durumdan yola çıkılarak kadavranın eğitim katkısı; artılar, eksiler veya katkı sağlayıp sağlamaması bakımından değerlendirilmiştir. Böylelikle,

kadavranın diğerk ölü bedenlere göre daha saygın bir konumda olduğunu düşüncesi, çok baskın olmamakla birlikte ortalamanın üstünde yer almıştır. Cahill ve Ettarh (2009), tıp fakültesi öğrencilerine uyguladıkları anket çalışmasında, diseksiyonun rolü ve bağışlanan bedenlerin eğitime katkısı irdeleyen sorular sormuşlardır. Katılımcıların büyük çoğunluğu (% 77,3) kadavranın öneminin sorgulanamayacak kadar değerli olduğu ve eğitime katkısının çok değerli olduğunu belirtmiştir. Bu yüzden eğitime katkılarından dolayı diseksiyon salonlarında kullanılan bedenlerin, diğerk bedenlere nazaran daha üstün olduğu vurgulanmıştır (Cahill ve Ettarh, 2009). Bir başka örnekte ise, Chiba Üniversitesinde laboratuvar dersi öncesinde 30 dakika süren beden bağış programı hakkında verilen dersler sonucunda, öğrencilerin kadavraya karşı saygılarının arttığı bulunmuştur (Kawashiro ve ark., 2009). Yine bu dersler esnasında öğrencilerin bedenini bağışlayan kişiye teşekkür etmiştir. Ayrıca bağış yapılan bedenin, ne kadar değerli olduğu hususunda görüşlerini bildirmişlerdir (Kawashiro ve ark., 2009).

Öğrencilerin üzerinde kesin bir karar ortaya koyamadığı ifadelerden biri de, kadavranın nasıl bir hayat yaşadığı, nasıl bir kişi olduğu, karakteri ve yaptığı işlerin ne ile ilgili olduğu konusudur. Bu konuda öğrencilerin bir karasızlığı söz konusudur. Bizim çalışmamızdan elde edilenlerin aksine Ögenler ve ark. (2014), anatomi öğretim elamanlarının katılımı ile gerçekleştirdikleri çalışmalarında, öğretim elamanlarının kadavranın geçmişini fazla merak etmediğini bulmuşlardır. Ayrıca bu bilgilerin ilgi uyandırıcı bir konu olmadığını da belirtmişlerdir. Bu sonucun ortaya çıkmasında, kadavra olarak kullanılan beden ait olduğu kişinin anılarının veya nasıl bir hayat yaşadığının bilinmesi, yüksek seviyede ölüm endişesi, kadavranın yakın akrabalarının düşünceleri ve kadavranın daha önce yaşayan bir kişi olduğu ve bunun hatırlandığı zamanki duyulan üzüntü etkili olabilir. Hatta bu türden düşünme egzersizlerinin, kadavra üzerinde çalışma yapan öğrenci ve öğretim elemanlarının profesyonelliklerini olumsuz yönde etkileyeceği şeklinde teoriler de ortaya atılabilir (Quince ve ark., 2011). Ya da insani değerler açısından daha sorunlu bir bakış açısının ipuçlarından biri olarak; kadavranın bu hali belki de öğrenci ve öğretim elemanlarının gerçektede ilgisini çekmemektedir. Hatta bu konunun can sıkıcı

bulunduğu şeklindeki görüşler, daha geniş bir tanımlayıcı araştırma ile ve öğrencilerin kendi ifadeleri ile desteklenebilir.

Tıp öğrencileri, aldıkları eğitimler süresince birçok ön yargısını bastırmış ya da bazı davranışlarından vazgeçmişlerdir. İlk olarak ön yargılardan en önemlilerinden biri, ölüm ve ölü insan bedenini ait olumlu ya da olumsuz görüşlerdir. Diseksiyon ve diğer eğitim yöntemleri süresince, bu ön yargıların azaldığı hatta tamamen ön yargıların üstesinden gelindiği bilinmektedir (Cahill ve Ettarh, 2009). Nitekim ki bizim çalışmamızda, kadavraya karşı bu önyargının varlığı ortaya konmuştur. Bu çalışmadan elde edilen bulgulara benzer şekilde; kadavrayla ilk defa karşılaşan öğrencilerin duygusal karmaşa yaşadığını ve somatizasyon reaksiyonlarını verdiğini bildiren bazı çalışmalar mevcuttur (Arráez-Aybar ve ark., 2004; Houwink ve ark., 2004). İleride ki meslek hayatlarının, doğal bir parçası olacak ölüm olgusu ile eğitim ortamında ilk defa karşılaşan öğrencilerin, bir yandan korkmaları diğer yandan ölümün ve yaşamın anlamı hakkındaki farkındalıklarını arttırmaları ve bu artışın sarsıntılarıyla yüzleşmeleri söz konusu olmaktadır. Bu duruma binaen öğrencilik yıllarının ilk zamanlarında, bu deneyimleri yaşayan hekim adaylarının meslekle bağdaşmayan önyargılarından kurtularak hastalarla daha rahat ilişki kurabileceği ve onların bedenlerine daha rahat temas edebilir hale geldikleri öne sürülmektedir (Marks ve ark., 1997). Hatta öğrencilerin diseksiyon salonunda öğretim elemanlarını rol modeli olarak görme alışkanlığı kazanması ve kliniklerde de bu davranışın sürdürülmesi, elde edilen ikincil kazanımlardır (Rizzolo, 2002; Özdemir ve ark., 2001; Özdemir, 2003).

Sağlık profesyoneli ile hasta ilişkisinin en önemli boyutlarından biri de kişi mahremiyetidir. Üstelik bu mahremiyet yalnızca kişi hayatta iken geçerli değildir; kişinin ölümü halinde de bu mahremiyet ve mahremiyet hakkı devam etmektedir (Alan ve Erbay, 2010). Bu nedenle diseksiyon salonunda kadavranın üzerinde çalışılmadığı zamanlarda yüzünün ve belli uzuvlarının kapalı kalması insancıl ve etik bir davranıştır. Ama bu tutumun, kadavranın mahremiyetinin korunması ve kimliğinin saklanması ve yönüyle başka bir çerçevede irdelenmesi gerekmektedir. Mahremiyet çerçevesinde, diseksiyon salonunda kadavranın yüzünün örtülmesi

konusunda öğrencilerin kararsız bir tutum izlediği belirlenmiştir. Kawashiro ve ark. (2009), çalışmada, diseksiyon odasında maruz kalınan rahatsız edici koku, kadavranın gereğinin haricinde yüzünün açıkta bulundurulması ve kadavraya temas etmek diseksiyonun rahatsız edici unsurları arasında sayılmaktadır. Çünkü insan bedeninin kişiye özgü önemli ve özellikli bir parçası olan yüz, transplantasyon konusu olması bakımından son yıllarda tıp ve tıp etiği gündeminde ön plana geçmiş bulunmaktadır (Kadıoğlu ve ark., 2007). Genel olarak dinlerde ve özel olarak İslam geleneğinde de yüze özel bir anlam atfedilmektedir. Bütün bu durumlar nedeniyle, anatomi öğretim elamanları veya öğrencilerin diseksiyon sırasında kadavranın yüzünü örtme duyarlılığını göstermeleri, yüzün özel öneme sahip bir beden bölümü olması bağlamında değerlendirilebilir. Bu yüzden çoğu anatomi laboratuvarında kadavranın elleri ve başı farklı örtüler ile kapatılmaktadır. Öğrencilere sadece üzerinde çalışacakları bölgenin açılmasına izin verilmektedir. Diğer zamanlarda ise kadavranın tamamı örtü ile kapatılmaktadır. Bu işlemin sadece kadavrayı korumak için değil aynı zamanda bağış yapan kişinin mahremiyetini korumak için olduğu düşünülmektedir. Böylelikle öğrencilerin bireylere karşı nasıl davranması gerektiğinin öğrenilmesi hedeflenmektedir (Champney, 2010).

Diseksiyon salonlarındaki tüm alet ve araçların, iyi bir diseksiyon yapılabilmesi için eksiksiz ve uygun olması gerekmektedir. Bu materyallerin temin edilmesi gündelik eşyalar gibi kolay olmamakta, maddi olarak belli bir külfeti vardır. Bu nedenle öğretim elemanları, materyallerin kullanılmasında çok büyük özen ve saygı göstermek durumundadırlar. Her zaman bulanabilen materyallere karşı büyük bir titizlikle hareket edilirken, bulunması bir hayli zor olan kadavra için nasıl bir tutumun söz konusu olduğu ise açıktır. Üstelik öğrencilerin kadavra üzerinde çalışmaya devam etmeleri gerekmektedir. Hatta çoğu zaman kadavraya eğitim materyali olarak zarar verilse bile, bu işlemler öğrencinin daha iyi eğitim alması ve profesyonellik kazanması için gereklidir. Bu yüzden öğrencilerin kadavranın; en azından varlıksal olarak, ne kadar değerli olduğunu bilmesi ve aynı zamanda kadavra ile çalışmaktan çekinmemesi beklenmektedir. Ayrıca öğrencilerin kadavrayı ölü bir beden olarak değil, ders geci olarak görmesi de profesyonellikleri önemli yaklaşımlardan biri olarak kabul edilmektedir.

Bu yaklaşımlar ışığında, kadavranın yalnızca bir nesne olduğu konusunda sorulan soruya verilen cevaplardan öğrencilerin kararsızlığa yakın bir tutum sergilediği belirlenmiştir. Arráez-Aybar ve ark. (2004), yaptıkları bir çalışmada, katılımcıların % 97,4'ü, kadavranın daha önce canlı bir birey olduğu ve kadavraya cansız nesnelere daha fazla saygı gösterilmesi gerektiği yönünde bir bulguya ulaşmışlardır. Quince ve ark. (2011), çalışmasında ise katılımcıların % 26'sının kadavranın sadece bir nesne olduğunu ve aynı oranda katılımcının da bu konu hakkında kararsız bir tavır sergilediğini belirtmiştir.

Öğrencilerin tüm eğitim hayatı boyunca özellikle anatomi eğitimi sırasında, kadavra eğitimi alması hatta bir kez bile kadavra görmesi öğrenciler açısından çok önemli bir olgudur. Çünkü anatomi eğitimi denilince oluşan yaygın kanaat kadavra ve onunla bağlantılı imgelerdir. Kadavra gören öğrencilerin diğer öğrencilere göre kendilerince farklı bir üstünlüğü vardır. Ayrıca anatomi eğitiminde kadavra kullanılması öğrenciyi gururlandırdığı gibi, bu hususu başkalarına anlatma ve hatta bununla övünme gibi tutumlar ortaya çıkabilmektedir. Öğrenciler; kadavra ile anatomi eğitimini anlatmaktan ziyade, bu deneyimi görsel olarak başkasına da yaşatmak veya ispat etmek için diseksiyon salonlarında kadavra ile fotoğraf çekme ihtiyacı duyarlar. Bu amacın dışında öğrenciler geleceğe yönelik bir anı teşkil etmesi için de fotoğraf çekmek isteyebilirler. Elbette çoğu üniversitede bu olaya göz yumulmazken, fotoğraf çekilmesinin niçin yasak olduğu konusunda gerekli açıklamalarını da sunmuşlardır. Bu çalışmada söz konusu genel yaklaşıma bağlı olarak, öğrencilerin fotoğraf yasağı hususunda ne düşündüğünü öğrenebilmek için, kadavrayla hatıra fotoğrafı çekme konusunda bir soru sorulmuştur. Öğrencilerin verdikleri cevaplar değerlendirildiğinde, öğrencilerin diseksiyon salonunda fotoğraf çekilmesine izin verilmemesi yönünde görüş belirttikleri ve fotoğraf yasağına saygı duydukları görüşü ortaya çıkmıştır. Bu bulgularla aynı yönde sonuçlar, öğretim elemanlarının gözünden bakılarak Ögenler ve ark. (2014), yaptığı çalışmadan da elde edilebilmiştir.

Ölü bir bedene bakıyor olmak çoğu kişide farklı duygular oluşturur. Bunun gibi, öğrenciler de kadavranın yüzüne baktığında çoğu zaman farklı duygular içine

girebilmektedirler. Bu duygular aynı zamanda kadavranın nasıl bir kişi olduğu, nasıl yaşadığı ile ilgilidir. Kişi zaman zaman da kendini, aynı türden bir varlık olarak kadavranın yerine koymaktadır. Bu durum elbette ki her öğrenci için aynı şekilde cereyan etmemektedir. Çoğu öğrenci kadavrayı sadece eğitim aracı olarak görmektedir. Bu yüzden kadavraya aşırı anlamlar yüklemenin gereksiz olduğunu ve kadavra üzerinde anatomi pratiğinin abartılmaması gereken bir durum olduğunu dile getirmişlerdir. Fakat sayıca az da olsa; öğrencilerin kadavra ile bir bağ kurma çabası, birine benzetmesi ya da onun için bazı anıları ya da olayları hatırlatması öğrencinin kadavra ile kurduğu duygusal ilişkinin bir göstergesidir. Tabii ki bu durumu farklı bakış açılarında ele almak da mümkündür. İnsani yaklaşıma daha yakın bu öğrencilerin; sayıca az olsalar dahi bu yaklaşım tarzlarının ihmal edilmemesi gerekmektedir. Çünkü bu etkileşimin sebep olabileceği olumsuz bir hadise öğrencinin yalnızca hali hazırdaki pozisyonunu değil, gelecekteki meslek hayatını da etkileyebilecek bir travmayı içeriyor olabilir. Çalışmada öğrencilerin bu durum hakkındaki düşüncelerini tespit etmek için bu konuya yönelik soru sorulmuştur.

Elde edilen bulgular; öğrencilerin, kadavranın yüzüne bakmasının ve kadavrayı tanıdığı birine benzetme çabasının kadavra ile kurduğu duygusal ilişkinin önemli bir göstergesi olarak görmediğini ortaya koymuştur. Ayrıca çalışmamızda bu ifadenin devamı niteliğinde değerlendirilebilecek soru da eğitim işlevi tamamladıktan sonra kadavraya aşırı anlamlar yüklenmemesi gerektiğine yönelik tutum da ön plana çıkmıştır.

Bir kişinin öldükten sonra ne şekilde defnedileceği yalnızca dinsel bir işlem ya da ritüel değildir. Sosyo-kültürel özellikler barındıran bu konunun, esasen bedeni kadavra olarak eğitim işlevi görmüş kişiler için ne şekilde uygulanacağına dair yeterli rehber ya da yönlendirici belge bulunmamaktadır. Etik düzlemde tartışılan bu konu, özellikle kişi onuru bağlamında gündeme gelmektedir. Eğitim işlevini tamamlamış bir kadavranın insan onuruna uygun bir şekilde defnedilmesi anatomistlerden veya yetkililerden genel olarak beklenen bir yaklaşımdır. Bu eylemlerin kişinin isteği ya da inançları doğrultusunda gerçekleştirilmesi ise anatomistler için bir ödev niteliği taşımaktadır.

Kişi onuru kavramının toplumların kültürel alt yapılarından beslenen derin bir anlamı bulunmaktadır. Klasik bir ölüm olayının ardından gerçekleştirilen cenaze merasiminin kendine has mistisizmi çoğu kişi ve toplumlar için olağan bir durumdur. Ancak söz konusu cenaze bir kadavraya ait olunca konu biraz karışık bir hal almaktadır. Özellikle kadavraya belli bir değer atfedip, sonrasında definden önce bir cenaze merasimi tertip etmek; birbirinin devamı gibi olan iki davranış şeklidir. Bu çalışmada söz konusu yaklaşımın öğrenciler açısından ne şekilde algılandığı ele alınmıştır.

Kadavranın defin törenlerinin, öğrenci ve öğretim elemanlarının nezaretinde olması düşüncesi konusunda bu çalışmada kararsız bir tutum hâkimdir. Fakat bu durumun farklı bir versiyonu olarak, kadavra için cenaze töreni düzenlemesi görüşü ise öğrencilerin kesinlikle katıldığı bir fikirdir. İşlevini tamamlamış kadavralar için dönem sonunda veya belirli zaman dilimlerinde cenaze töreni düzenlenmesi, dünya genelinde sınırlı örnekleri bulunan bir paramedikal-medikososyal uygulamadır (Şehirli ve ark., 2004). Bu türden cenaze törenlerine verilebilecek en güzel örnek Tayland Tıp Fakültelerinde gerçekleştirilen törenlerdir. Bu cenaze törenleri iki kısımdan oluşur. Törenin ilk bölümüne yüksek dereceli memurlar ve öğretmenler katılır. Ana temada ölünün ruhuna erdem kazandırma amacı yer alır. İkinci bölümde ise rahiplerin eşliğinde öğrenciler kadavrayı cenaze binasına taşırlar. Burada ölünün resimleri, adresi, kısa hayat hikayesi, taziye yazıları ve hangi fakülteden kaç öğrencisinin olduğunu gösteren argümanlar sergilenir (Winkelmann ve Güldner, 2004). İnsancıl bir incelik taşıyan bu uygulamanın, tıbbın eğitim döneminden itibaren, dâhil olunan kendine özgü içine kapanık dünyası ile gündelik yaşam pratikleri arasında bir köprü oluşturduğunu söylemek olanaklıdır. Yurt dışındaki çalışmaları sırasında bu tür törenlere tanıklık etmiş kimi anatomist ve eğitimciler bu uygulamayla ilgili olumlu görüşlerini de iletmişlerdir (Lella ve Pawluch, 1988).

Öğrencilerin gelecekteki mesleki hayatının doğal bir parçası olacak ölüm ile eğitim ortamında ilk defa karşılaşması, bir yandan korku duymalarını diğer yandan da ölümün ve yaşamın anlamı hakkındaki sorgulamalarının artmasını sağlar. Bu yüzden olası içsel çatışma ve sarsıntılarla yüzleşmeleri de söz konusudur. Yapılan

çalışmalarda, katılımcıların kadavra üzerinde çalışmaya başlamadan önce duygusal ve dūřünsel açıdan bu deneyime hazırlanma seansının kuvvetle desteklemesi belirtilmekte ve öğrenciler için de böylesi risklerin olası görüldüğüne işaret etmektedir (Kawashiro ve ark., 2009). Saylam ve Coskunol (2005), yaptıkları çalışmada, tıp fakültesi ikinci sınıf öğrencilerini iki gruba ayırmışlardır. Öğrencilerden bir gruba ilk anatomi dersinden bir gün önce lm, Türkiye'deki bağışçı kaynakları, tıp pratiğinde anatomi eğitiminin önemi ve anatomi çalışmalarının tarihsel gelişimi hakkında hazırlayıcı bir ders verilmiştir. Diğerk grup ise bu dersten mahrum bırakılmıştır. Hazırlık dersi alan öğrencilerin sözlü ve yazılı sınavlarında o dersi almayanlara göre daha yüksek ders başarısı gsterdiğı bulunmuştur. Bir başka çalışmada Arráez-Aybar ve ark. (2004), diseksiyon dersi için öğrencilere duygusal yönden hazırlayıcı ders verilmesi konusunu incelemişlerdir. Bu çalışmadan elde edilen veriler sonucunda ise; çalışmaya katılan öğretmenlerin % 55,8'i ders hakkında olumlu, % 39'u bu dersin gereksiz, % 5,2'sinin ise bu konuda hakkında kararsız kaldığı belirtmiştir. Öğrencilerin anatomi dersi öncesinde diseksiyon uygulamaları hakkında bilgilendirilmesi, kadavra pratikleri sırasında ne şekilde davranmaları konusunda yönlendirilmesi ve ölüm konusunu da kapsayan kurslar verilmesi öğrenciler için olumlu etkiler göstermektedir. Hatta bu türden dersler, geleceğın hekimlerine hastayla etkili ilişki kurma becerisi de katmaktadır (Saylam ve Coskunol, 2005; Houwink ve ark., 2004; zdemir ve ark., 2001).

n bilgilendirmenin yanı sıra kadavrayla ilk karşılaşma sonrasında öğrencilerin hissettiklerini-dūřndklerini dile getirebilecekleri bir oturum düzenlenmesi de teşvik edilen bir uygulamadır (Rizzolo, 2002). Bu durumu değerlendirmek için 2010 yılında Dublin'deki Trinity kolejinde birinci sınıf öğrencilerine diseksiyon dersi öncesinde, tıbbi anlamının haricinde ölümün tanıtılması için sosyal, kültürel ve dini anlamları ile birlikte daha kapsamlı bir organizasyonun öğrenciler için daha faydalı olup olmadığını ölçmek amacı ile bir çalışma yapılmıştır. Çalışma için 12 kişilik küçük gruplar halinde 10-12 saatlik kurslar verilerek öğrencileri anatomi eğitimi için hazırlamaya çalışılmıştır. Kurs programının içeriğini tanıtıcı filmler, teorik dersler, müze gezileri ve en önemlisi de tıp etiği programları oluşturmuştur. Çalışmanın ğrencilere kattığı kazanımlar, ölüm

ve onur ilkelerinin sosyal ve kültürel etkisini tıp etiği ile beraber inceleyip sorgulamaktır. Bu sayede toplumun beklentileri, inançları ve ritüellerine karşı öğrencilerin farkındalıklarının artmasının yanında, ölümün toplumun mekaniğinde yer alan normal bir parçası olduğunu aşılacaktır. Kurs, öğrencilerin ölümü normal bir toplumsal olay olarak algılanmasını sağlamaktadır. Öğrencilere ölen kişinin hayat kalitesini, toplumdaki rolünü, dini inançlarını ve ölüm ve sonrasının insan onur ve haysiyeti çerçevesinde olmasını ve alınması gereken iznin içeriğinin çeşit yönleriyle algılanmasını sağlamıştır (Phillips ve ark., 2011).

Sağlık alanında kadavra üzerinde çalışmanın insan anatomisini öğrenmede ne ölçüde etkili bir araç olduğu tartışılırken, bu çalışmaların hekim kimliğini kazanmaya katkı sağlayan yönleri üzerinde de durulmaktadır. Psikososyal faktörlerin gözetildiği bir anatomi eğitiminin amacı, diseksiyon deneyiminin öğrencilerin gelecekteki tıbbi profesyonelliğini arttıracığı yönünde öneriler olurken, diseksiyon eğitiminin tıbbi becerileri arttıracığı ve mesleki kariyerlerine olumlu yönde müdahaleler yapmasına izin vereceği yönünde görüşler sunulmuştur (Saylam ve Coskunol, 2005; Cahill ve Ettarh, 2009). Kadavra üzerinde çalışmanın hekim olma bilincinin oluşmasında etkili olduğu görüşü yaygın olarak benimsenmektedir (Marks ve ark., 1997; Rizzolo, 2002). Öğrencilikte kadavra ile kurulan ilişkinin, ilerideki tıbbi bilgi-beceri düzeyinden daha çok hasta ile iletişim-etkileşim kurma becerisi konusunda bir belirleyici olduğu vurgulanmaktadır (Arráez-Aybar ve ark., 2004). Bu çerçevede kadavra üzerinde çalışmanın hem insan anatomisini öğrenme hem de hekim kimliğini kazanma açısından önem taşıdığı görüşü yaygındır. Anatomiyi öğrenme açısından makete ve diğer modelleme yöntemlerine göre daha üstün bulunan kadavra üzerinde çalışmanın, hekim kimliğine katkısı ise hem insan bedeninin incelenebilir ve müdahale edilebilir olduğu düşüncesini uyandırma ve yerleştirme açısından hem de el-alet kullanma becerilerini arttırması üzerinde durulmaktadır. Bu çalışmada da, öğrencilerin kadavra üzerinde yaptığı çalışmaların tıbbi alet kullanım becerilerine katkı sağlayacağını ve kadavra ile çalışma deneyiminin öğrenciler için hekim kimliğini kazanma açısında da önemli olduğu görüşü benimsenmiştir. Bizim çalışmamızı destekleyen nitelikte olan Arráez-Aybar ve ark. (2004), yaptığı çalışmada; öğretmenlerin % 62'si öğrencilerin diseksiyon salonunda geçirdikleri

zamanların ve sergilediklerin tutumların gelecekteki doktor hasta ilişkisini etkileyeceğini belirtirken, % 27,8'inin bu durumun öğrencilerin mesleki kariyerlerine hiç bir etkisinin olmayacağını ve % 10,2'sinin ise bu konu hakkında yorumsuz kaldığı belirtilmiştir. Diğer yönden öğretmenlerin % 64,1'i, öğrencilerin diseksiyona karşı aldıkları tutumların şimdiden ileride iyi ya da kötü doktor olacağı yönündeki kaniya varılamayacağını belirtirken, % 28'2'si bu durum için yorum yapılamayacağını ve %7,7'si ise bu şekilde bir ayırımın yapılabileceği görüşünü savunmuşlardır.

Anatomi eğitiminde kadavra ile diseksiyon çalışmaları yapmak öğrenciler için büyük bir fırsattır. Çoğu öğrenci bu durumun bilincindedir. Bu olanaklar dâhilinde elinden geleni yapmaya çalışır. Elbette bu durum tüm öğrenciler için aynı şekilde geçerli değildir. Bazı öğrenciler kadavra ile çalışmaktan mutlu olmayabilir veya çalışmayı ret edebilir. Çünkü öğrencilerin bırakın anatomi eğitimini, mesleğini hatta kendisi ile ilgili alacağı tüm kararları etkileyen faktörler vardır. Bu faktörlerin başında dini inançları ve vicdanı yer alır (Boulware ve ark., 2004). Dini inançların ve kültürel olayların insanlar üzerinde ki etkileri yadsınmaz. Bu bağlamda, örneğin İslam inancının diseksiyon ve organ nakline ilişkin yaklaşımının bilinmesi öğrencilerin tutumları anlama açısından yol gösterici olabilir. Kur'an-ı Kerim ve hadislerde direkt olarak bu konu hakkında kesin hükümler bulunmamaktadır (Şehirli ve ark., 2004). Din olarak İslam'ı benimsemiş toplumlarda dini mevzular, o günün şartlarına göre konumları kabul edilmiş din adamlarınca verilen fetvalar şeklinde Müslümanlara bildirilmektedir.

Konunun din bağlamında ele alınması aşamasında, Avrupa ve onunla bağlantılı tarihi gelişmelerin göz ardı edilmesi mümkün değildir. Özellikle Ortaçağ Avrupa'sında kilisenin otoritesi altında, tıbbi ve teknolojik araştırmalara dini inançları bahane edilerek izin vermemiştir. Bu türden bir din otoritesinin ortaya çıkardığı baskı hali çok eskilerde kalmasına rağmen hala bu baskıcı anlayışa sahip kişilerin varlığı şaşırtıcı değildir.

Bu konu ile ilgisi bağlamında, din algısı dışında kişinin vicdanı da bu tür konular hakkındaki tutumlarda etkili bir durumdur. Çünkü kişi kadavrayı bir insan olarak görebilir ve bir insana zarar veriyor olmayı istemeyebilir. Bu çalışmada öğrencilere sorulan, kadavra üzerinde çalışmayı reddetmenin bir öğrenci hakkı olup olmadığı hakkındaki soru kararsız bir tutuma işaret etmektedir. Şehirli ve ark.,(2004), anatomi öğretim elemanlarının katılımı ile gerçekleştirdiği çalışmalarında, öğrencilerin kadavra üzerinde çalışmayı neden reddettiği yönündeki ifadelerden alınan cevaplarda; % 15,7'sinin iş arkadaşları tarafından disekte edilme durumundan, % 26,5'inin ailesinin hisleri ve düşüncelerinden, % 43,4'ünün psikolojik nedenlerden, % 26,5'inin kadavraya karşı sergilenen saygısız tutumların endişesinden ve % 3,6'sının ise dini nedenlerden dolayı kaynaklandığını bulmuşlardır. Orada da benzer bir kararsızlığın gündemde olduğu bulunmuştur. Ancak öğretim elemanlarının konuya yaklaşımı açısından din faktörünün neredeyse hiç etkisi olmadığı bulunmuştur.

Ölü insan bedenlerinin eğitim amacı dışında, tıp ve sağlıkla ya da bu alanlara yönelik eğitimle ilgisi olmayan ve bu konuda donanımsız kişilere gösterilmesi ne kadar uygundur? Acaba bu durum sadece şöhret veya maddi kazanç için insan haklarının hiçe sayıldığı, etik anlayışın yok kabul edildiği bir istismar mıdır? Bu durumu ihtiva eden organizasyonlara baktığımızda antik Mısır müzeleri en popüler olanıdır. Tarihi eserlerin müzede sergilenmesi, korunan materyal ve eserler için belki en güvenli ve uygun yerdir. Fakat bu durumun kazanç kapısı haline getirilmesi, sanki bir işyeri gibi halka hizmet etmekten ziyade para kazanmanın amaçlanması zihinlerde soru işaretleri oluşturmaktadır. Tabii ki sadece müzeler değil, çoğu anatomist ve sağlık personelinin de hayran olduğu plastinasyon gösterileri de bu durumdan payını almıştır. Plastinasyon gösterilerinde tartışmaya açık olan konular maddi kazanç haricinde, sahipsiz bedenlerin temini, sergileniş biçimi ve en önemlisi de önemsenmediği anlaşılan etik kurallardır. Bir de bu olayların tamamen dışında gerçekleşen olaylar ve kişiler vardır. Bu kişiler kadavrayı halka gerçekte sunmayarak, bu kişilerin ölü fotoğraflarını çoğu kişi tarafından tasvip edilmeyen fikirler eşliğinde sergileyen sanatçılardır. (O' Neill, 2011; Hicks, 2008).

Söz konusu bu gösterilerin bilime ve kültüre katkılarına ilişkin tartışmalar elbette ki bu çalışmanın kapsamının dışındadır. Ancak bu gösterimlerle ilgili ana tartışma konularından birinin kadvraların ne şekilde temin edildiği meselesi olması gözden kaçmamalıdır. Sahipsiz kişilerden elde edilen kadvralar için çok fazla bir şey yapılamamaktadır. Fakat kişilerin, bedeninin kadvra olarak bağışlanması dikkat edilmesi gereken çok önemli bir eylemdir. Çünkü ölü insan bedenin halka açık alanlarda sergilenmesinin kadvra bağışını olumsuz yönde etkileyeceği yönünde görüşler vardır (Collier, 2010). Bu çalışmada öğrencilerin, kadvraların topluma açık alanlarda sergilenmesinin kadvra bağışını olumsuz yönde etkileyebileceği düşüncesini baskın bir tutum olduğu bulunmuştur. Bahsedilen bulguyu destekler nitelikte olan bazı bilim insanlarının görüşleri ise şu şekildedir:

Lipson: "Bu şovlar popüler ve eğitimsel olarak kabul edilebilir ama etik açıdan uygun olduğunu savunamam. Çünkü bu şovlar suça eğilimin arttıracağını, erken idamları ve ceset pazarlarının oluşabileceğini ve mezar soygunculuğu ile kanunun başa çıkamayacağını gösteriyor."

Kerry Bowman: "İnsanlar, kendi bedeninden kalanları halkın gösterimine izin verse bile bu durumun etik sınırlar içerisinde olması gerekir. Çünkü önceki yıllarda katıldığım bir gösteride bedenler hokey oyuncusu gibi giydirilmiş, ölü bedenlere jimnastik ve seks pozisyonlarının verilmiş olduğunu gördüm. Eğer ki bu insanlar, bedenlerini eğitim için bağışlamışlarsa; bu gösteriler sınırların aşıldığının yegâne işaretidir." demiştir (Collier, 2010).

Kadvra üzerinde çalışmak yerine, alternatif yöntemleri tercih etme yönünde eğilimler vardır (Zhang ve ark., 2008). Bu durumun nedenlerinden biri insani değerlerdir. Çünkü diseksiyon konusundaki etik belirsizliğin orijininde kadvranın statüsü bulunur. Kadvra sadece formaldehitle mumyalanmış doku, hasta veya öğretmen değildir. Kadvra, anatomist ve öğrenciler için değeri yadsınamaz bir gerçektir (Hill ve Shalhoub, 2011). Bir başka sebep ise öğrencinin ölümlü ve dolayısıyla hastalıkla yüzleşmesidir. Üçüncü olarak ise, öğrencilerin biyomedikal

aletlerin kullanımına aşinalık kazandırılmasıdır. Ayrıca kadavra teminindeki zorlukların hesaba katılması da gerekmektedir.

Farklı eğitim yöntemlerinin tercih edilmesinin bir nedeni, kadavranın doku yapısının, özellikle de renk ve görüntüsünün canlı insan vücuduna birebir benzerlik göstermemesi, palpasyon, perküsyon ve kesi uygulamalarında elde edilen sonuçların canlılarınkinden farklı olması ve klinik değerlendirme becerisine katkı sağlamamasıdır. Bütün bunlara ek olarak kadavranın AIDS, hepatit, tüberküloz gibi hastalıkların bulaşmasına yol açabilme riskini barındırmasıdır. (Ögenler ve ark., 2014; Mclachlan ve ark., 2004).

Tıbbi ve eğitimle ilgili çekincelerin yanında, kimi pratik ve ekonomik çekinceler de kadavra kullanımından uzaklaşmaya yol açmaktadır. Bir yandan kadavra temin etmedeki zorluk, diğer yanda onu korumanın ve saklamanın özel ekipman ve uygun mekan gerektirmesi kadavraya alternatif yöntemler bulunması fikrini desteklemektedir. Ayrıca eğitimin kısmen kadavra üzerinde kısmen de bilgisayar ortamındaki görsel materyal ve gelişmiş modeller üzerinde yürütülmesi şeklinde kombine eğitim modelleri de geliştirilmiştir (Rizzolo, 2002; Aziz ve ark., 2002). Üstelik bazı çalışmalar kadavra üzerinde çalışmanın teknolojik olanaklara dayalı yöntemlerle desteklenmesi öğrenci başarısını arttırdığını bildirmektedir (Özdemir ve ark., 2001; Adams ve Martin, 2011). Öğrencilere, "Anatomi eğitiminde 3 boyutlu modelleme veya maket üzerinde çalışmanın, kadavra üzerinde çalışmaya göre daha üstündür." ifadesi anketimiz içerisinde sorulmuştur. Öğrenciler bu ifadeyi benimsememekle birlikte; anatomi eğitiminde kadavranın maketlere göre daha üstün olduğunu ve yerinin tutulamayacağını belirtmişlerdir. Bu konu hakkında yapılan bazı çalışmalarda, kadavranın dâhil edildiği anatomi eğitiminin başarı oranı % 82'lere ulaşırken, elektronik ortamda yapılan eğitimle sağlanan başarı ise % 60'larda kalmıştır. Bu veriler neticesinde, elektronik eğitimin kadavra eğitimin yerini tutamayacağını gözlenmiştir (Kawashiro ve ark., 2009). Anatomik modeller ve bilgisayar yazılımları, anatomi eğitiminde çok yaygın bir şekilde kullanılsa da; hala diseksiyon, anatomi eğitiminin göz bebeği olduğudur. Hatta kadavra, basit bir eğitim

aracı olarak algılansa bile, kadavra her açıdan diğer eğitim araçlarından daha değerlidir (Şehirli ve ark., 2004).

Diseksiyon salonunun eğitime ve öğrencilere katkıları tartışılmaz bir gerçektir. Fakat bu durum öğrencileri hep olumlu yönde değil, zaman zaman da olumsuz ve irrite edici yönde de etkileyebilir. Kimi öğrenciler diseksiyon yaparken mutlu, heyecanlı veya meraklı bir ruh hali içindedirler. Aynı zamanda başka bir kısım öğrenciler de korkmuş, endişeli, iğrenmiş halde bulunabilir. Bir kısım öğrenciler içinse tüm bu süreç herhangi bir duygusal tetiklemeye yol açmaz. Çünkü diseksiyona karşı öğrencilerin tutumlarını şekillendiren faktörler net değildir (Quince ve ark., 2011). Öğrencinin cinsiyeti, endişeye yatkınlığı, ya da daha önceden yaşadığı kayıplar bu durumu etkileyebilir. Bu olayı daha iyi anlayabilmek adına çalışmada, şıklardan yalnızca birini seçmek kaydı ile 9 seçenekli ifadelerden oluşmuş bir soru soruldu. Öğrencilerin kadavranın bulunduğu diseksiyon odasına ilk girdiğinde hissettikleri en baskın duygunun ne olduğunu sorduk. Belirgin bir şekilde, bu duygunun merak duygusu olduğu bulundu. Bizim çalışmamıza benzer çalışmalarda bulunan sonuç ve yorumlar ise şu şekildedir. Cahill ve Ettarh, (2009), çalışmalarında katılımcıların gösterdiği tepkiler; korku % 12,8, bulantı % 2,1, nötr % 18,7, enteresan % 44,7 ve heyecanlı % 21,7 olarak belirtilmiştir. Saylam ve Cokunol (2005), çalışmasında ise, % 2'si korku, %29,7'si endişe, % 17,8'i şaşırma, % 36,7'si ilginç bulduğu, % 1'i ise iğrendiği görüşünü ve 9,9'u ise hiç bir şey hissetmediğini belirtmiştir. Ayrıca Quince ve ark. (2011), katılımcılardan elde ettiği analizler sonucunda, ölü bir bedeni görmenin öğrencilerin diseksiyona karşı olan tutumlarını değiştirecek bir etkisinin olmadığını % 60,3 tespit ederken, diseksiyon salonunda o anı düşündüğü zaman hiç bir rahatsızlık duyulmadığını % 82,1 oranında olduğunu da belirtmiştir. Ayrıca çoğu kişinin % 77,5 diseksiyonu eğlenceli olarak gördüğü sonucuna da varılmıştır. Kawashiro ve ark. (2009), çalışma raporlarına göre ise, öğrencinin formaldehitin kokusundan, kadavranın yüzüne bakılmasından ve kadavra ile temas etme gibi durumlardan dolayı olumsuz hislere kapıldığını belirtmiştir. Bazı çalışmalarda ise erkek ve kız öğrenciler arasındaki tepkilerde belirgin farklılıklar gözlemlendiği ve olumsuz duyguların içerisinde en çok

sergilenen tutumun endişe hali olduğudur. Bunların dışındaki çalışmalarda kadınların negatif tepkilere daha eğilimli olduğu gözlenmiştir (Cahill ve Ettarh, 2009).

İspanya tıp fakültesinde yapılan çalışmanın aksine geçmişte yapılan bazı çalışmalardan elde edilen bulgularda, fizyolojik ve duygusal reaksiyonların, diseksiyon derslerine devam ettikçe ve artan diseksiyon tecrübesi ile birlikte kontrollü olarak azaldığı bulunmuştur. Bu iki çalışmadaki verilerin farklı olmasının sebebi olarak, katılımcıların çevresi, kültürü ve diseksiyon öncesi alınan hazırlık dersleri olduğu düşünülmektedir (Arráez-Aybar ve ark., 2004).

Tartışma bölümünün son kısmında, araştırmanın kapsamı dâhilinde bazı değerlendirmeler yer almaktadır. Araştırmamız Türkiye'nin Ege Bölgesi'nde yer alan sekiz tıp fakültesinin ikinci sınıf öğrencileri üzerinde, anket çalışması şeklinde yapılması planlanmıştır. Anketler tıp fakültesi ikinci sınıf öğrencilerine gerekli izinler ve randevular alınarak, bizzat bizim tarafımızdan tek tek ziyaret edilerek gerçekleştirilmiştir. Çalışmada ulaşılması planlanan öğrenci sayısından kısmen düşük bir katılımcı sayısı elde edilmiştir. Toplamda 492 öğrencinin anket sonuçları değerlendirilmiştir.

Katılımcı sayısının beklenenden az olmasına üç muhtemel neden belirtmek mümkündür. Bunlardan ilki ankete katılımın gönüllülük esasına bağlı olmasıdır. Ülkemiz koşullarında öğrencilerin gerek kendi düşüncelerini özgürce ifade edebilme refleksi ve gerekse de anket türü tutum araştırmalarına katılım konusundaki ilgisizliğin, katılımı etkileyen birer faktör olduğu düşünülmektedir. Yine benzer şekilde, anketin uygulandığı bazı fakültelerde öğretim üyelerinin işbirliğinden uzak yaklaşımları da katılım oranını etkilemiştir. Bir diğer sebep ise anket formunun bazı katılımcılar tarafından eksik doldurulması nedeniyle, bir kısım anket formunun çalışma dışında tutulmak zorunda kalınmasıdır. Çalışma kapsamında ulaşılabilen katılımcı sayısı örneklem açısından yeterli olsa da aynı ya da benzer bir çalışmanın Türkiye ölçeğinde yapılması, konu hakkında daha sağlam ve etkin yorumlar yapılmasına olanak tanıyacaktır.

Kadavraya karşı beslenen tutumların tıp etiği açısından arka raflarda kalmasıdır. Ayrıca bu durumun insan olma ve insan hakları hususundaki belirsizliklerle bağlantılı olduğu tartışılması gereken önemli hususlardır. Anatomi eğitimi, kadavra ve ölü beden ile ilgili konuların tıp etiği camiasının esas gündeminde olmadığını; başka tartışmalar vesilesi ile gündeme gelen bu konunun tıp etiği bağlamında yeterince tartışılmadığı açıktır. Konunun tıp etiği boyutu mahfuz kalmak üzere, konunun özellikle insan hakları bağlamında ele alınışına yönelik tartışmaların ortaya çıkardığı somut bir sonuç İnsan Hakları Bildirgesidir (İnsan hakları evrensel bildirisi, 1948). Bildirinin içeriğinde; kişilerin insan olmaktan kaynaklanan haklarının, ölümünden sonra da kendi bedeninin ve kimliğinin ayrılmaz bir parçası olduğudur. Devamında ise vücut parçalarının veya dokuların öldükten sonra ya da ölmeden nasıl alınması gerektiğine, ölenlerin onur ve haysiyetinin korunması ve kişinin kimliğine saygı duyulmasına yönelik ifadeler yer almaktadır (Heath, 2011; Jones, 1995). Ancak diğer yandan, bu görüşün tam tersi istikametinde; insanların öldükten sonra bedenlerine, vücut parçalarına ve dokularına sahip olması gerekli değildir şeklindeki görüşler de dile getirilmiştir.

Günümüzde bu konunun pratiğe geçirilmiş hali slâytların ve parafin içerisinde korunan dokuların; hastane, araştırma enstitüsü ve elemanlarınca veya transfer edilen kişiler lehine özlük hakları verilmesi gerektiği şeklindedir. Aynı haklar kişinin onayı dâhilinde uygulanmalıdır. Doku ve vücut parçaları araştırma enstitüleri ve hastanelerce tutulmalıdır. Son aşamasında ise ya gömülmesi veya cenaze işlemleri için sahiplerine ya da varislerine geri verilmesi şeklinde uygulanmaktadır. Onayı alınmadan çıkarılan dokular, kriminal araştırma ve adli testler gibi durumlarda sadece hukuk mekanizmasının sınırları içinde işlemler gerçekleştirilmektedir (Skene, 2013; Vawter ve ark., 1990).

Öte yandan kadavra üzerindeki biyomedikal uygulamalar hiç kuşkusuz ki hukukun ilgi alanına girmekte, çeşitli yasal düzenlemelere konu olmaktadır (McClean, 1995; Gürbüz ve ark., 2004; Harris, 1998). Türk mevzuatında ölü insan bedeninin bilim ve istatistik çalışmaları ile haber niteliğindeki bilgi dağıtımını dışında kullanılması yasaklanmıştır. Söz konusu düzenlemeler Organ ve Doku Alınması,

Saklanması ve Nakli Hakkında Kanun'da yer almaktadır (Sağlık Bakanlığı, 1979). Bu genel çerçevede tıp fakültesi öğrencileri ile kadavralar arasındaki ilişkinin ana belirleyicileri de genel ahlak ve yasal düzenlemeler olmaktadır.

İnsan kadavrasının hangi şartlar altında elde edildiği ve toplumlarda insanların ölümü sonrası insan bedeninin nasıl defnedilmesi hususunda ahlak kuralları ve görenekleri vardır. Bu perspektif üzerinden yapılan tıbbi çalışmaların, tıp etiği çerçevesinde detaylandırılması gündemde çok fazla yer alamamaktadır (Jones, 1998). Ölü insan bedeni üzerinde yapılan çalışmalar anatomi eğitiminin yanı sıra adli tıp, patoloji ve deneysel cerrahi alanların da vazgeçilmez unsurudur (Wilkinson, 2012; Sağlık Bakanlığı, 1979). Önemle belirtmesi gereken ifade şudur ki; sağlık profesyonellerinin kadavra ile gerçekleştirdikleri çalışmaların tıp etiği kapsamında değerlendirilmesinin çok mühim olduğudur.

5. SONUÇ

Bu çalışmanın ortaya koyduğu sonuçlardan birisi, tıp fakültesi öğrencilerinin, kadavrayı değerli bir varlık olarak benimsediği ve kişi hem hayatta iken hem de öldükten sonra, ona saygı gösterilmesi gerektiğini benimsiyor olduklarının gösterilmesidir. Bu yaklaşımın bir üst basamağı ise, öğrencilerin kişilere gösterilmesi gereken saygı bağlamında, bedenlerini kadavra olarak bağışlayan kişilerin, eğitime ve bilime katkılarından dolayı daha fazla saygıyı hak ettikleri düşüncesine sahip olmasıdır.

Öğrencilere hekim kimliği kazandırma sürecinde, kadvraların önemli katkılarının olduğu bu çalışmada ortaya konmuştur. Kadavra üzerinde eğitim görme, öğrenciler açısından, tıbbi profesyonelliklerini ve yeteneklerini olumlu yönde etkilemektedir. Psikolojik-duygusal açıdan ise, öğrencilerin ölü bedenler ve ölüm hakkındaki ön yargılarından kurtulmasını sağladığı fikri ise benimsenmiştir. Öğrencilerin belli bir tutum almaktan çekindikleri birkaç konu tespit edilmiştir. Bunlardan birisi, söz konusu kadvranın bir kişi olarak ölümünden önce nasıl bir hayat yaşıyor olduğuna yönelik meraktır. Öğrenciler, bu merak duygusunu taşıyıp taşımama konusunda ya da başka bir ifadeyle, kadvranın bir insan olarak yaşamını sürdürdüğünü düşünüp düşünmeme konusunda kararsızlık içindedirler. Yine bununla bağlantılı olarak, kadvranın yüzüne bakıp onu birine benzetme çabası, öğrencilerin belli bir tutuma meyilli olmadıkları bir durumu ortaya koymaktadır. Kararsızlığın ön planda olduğu bir başka konu ise, kadavra bağışının değeri konusundadır. Tıp eğitimine katkı bakımından, kendi bedenini kadavra olarak bağışlamakla, burs vermek veya okul yaptırmak arasında hangi eylemin daha değerli olduğu konusunda kararsız bir tutum ortaya çıkmıştır.

Çalışmanın bütününde kadvraların öğrenciler için ne ifade ettiği, sadece bir nesne olup olmadığı konusunda kesin bir sonuca ulaşılabilecek veriler elde edilememiştir. Öğrenciler, kadavra eğitimi için bir nesne olup olmama konusunda kararsızlık içindedirler. Bu bulgunun bir sonucu olarak da kadvrayla ilgili insani

durumlar, mahremiyet, fotoğraf çekilme konusu ve kadavranın cenaze süreci, öğrencilerin düşünce dünyaları açısından oldukça karmaşık bir sürece işaret etmektedir.

Kadavra ile ilk karşılaşma öncesi en baskın duygunun, merak olduğu ortaya konmuştur. Bir kısım öğrenciden, korkunun da hâkim olduğu bu sürecin, bir hazırlık dersi ile daha yumuşak bir geçiş şeklinde atlatılması fikri elde edilmiştir. Kadavra eğitimine alternatif yöntemler arasında bulunan üç boyutlu modelleme veya maket üzerinde çalışmanın, kadavra eğitimin yerini tutamayacağı ve kadavranın en üstün öğrenme aracı olarak görüldüğü belirlenmiştir.

Tıp fakültelerinde anatomi eğitiminin geleneksel ve ayrılmaz bir parçası olarak görülen kadvraların, gerek eğitim sürecindeki işlevi ve gerekse de tıp etiği bağlamındaki konumu üzerindeki tartışmalar yıllardır süregelmektedir. Bir kişi olması ve sağlıkla ilgili eğitim sürecinin bir nesnesi olması itibariyle kadvraların, öğrencilerin bakış açısına göre kısmen tıp etiği perspektifinden değerlendirildiği bu çalışmanın, ülkemiz anatomi eğitimine farklı bir açıdan ayna tutma işlevi görmesi beklenmektedir. Kadavra, anatomi eğitimi ve sürecin etik boyutu üzerine, başka ve ayrıntılı çalışmaların yapılması ile konunun farklı alanların bakış açısına göre değerlendirilmesi; ülkemiz tıp eğitimi açısından, ufuk açıcı sonuçlar ortaya koyabilecektir.

ÖZET

Tıp Fakültesi Öğrencilerinde Kadavra Algısı ve Öğrencilerin Tıp Eğitiminde Kadavra Kullanımına Yönelik Yaklaşımları

Amaç: Tıp fakültesi öğrencilerinin kadavrayı nasıl algıladıklarını ve tıp eğitiminde kadavra kullanıma yönelik ne tür bir yaklaşım benimsediklerini belirlemektir.

Yöntem: Öğrencilerin kadavra algısını ve eğitimde kadavra kullanımı hakkındaki yaklaşımlarını belirleme amacıyla, her birine benimseme derecesine göre bir-beş arası puan verilmesi istenen 19 ifadenin yer aldığı bir veri toplama formu kullanılmıştır. Öğenler ve Ark.'nın daha önce kullandığı veri toplama formu revize edilerek Ege Bölgesi'ndeki sekiz farklı tıp fakültesindeki 511 ikinci sınıf öğrencisine uygulanmıştır. Derlenen veriler ortalama ve standart sapma üzerinden değerlendirilmiş, alt grup karşılaştırmalarında t test ve ki kare testleri kullanılmıştır. Çalışma için etik kurul onayı alınmıştır.

Bulgular: Araştırmaya 511 öğrenci katılmış, veriler 492 formu üzerinde değerlendirilmiştir. Katılımcıların %92'si anatomi eğitiminde kadavra kullanmıştır. Katılımcıların %57'si kadındır ve en çok katılımcı %23 ile Adnan Menderes Üniversitesi'ndendir. Katılımcıların en fazla benimsediği görüş, insanın değerli varlık olduğu ve bu nedenle insan bedenine, kişi canlıyken de öldükten sonra da değer verilmesi ve saygı gösterilmesi gerektiğidir ($4,27 \pm 1,04$). En az benimsenen görüş ise her ne amaçla olursa olsun, ölü bir kişinin bedeni üzerinde eğitim yapılmaması gerektiğidir ($1,90 \pm 0,86$). Mahremiyet hakkı çerçevesinde, diseksiyon sırasında kadavranın yüzünün örtülmesi ihmal edilmemesi gereken insani bir incelik olduğunu kadavra eğitimi almayanlar kadavra eğitimi alanlara göre ($p=0,008$); diseksiyon-demonstrasyon sırasında kadavra, yalnızca bir nesnedir ve kadavranın bir nesne olarak görülmesi ve benimsenmesi gerektiğini kadavra eğitimi alanlar kadavra eğitimi almayanlara göre ($p=0,012$); eğitim işlevini tamamlamış bir kadavraya aşırı anlamlar yüklemenin gereksiz olduğunu erkekler kadınlara göre ($p=0,035$); kadavra üzerindeki çalışmalar tıp öğrencilerinin tıbbi-cerrahi işlemlerle ilgili el ve alet kullanma becerilerine ciddi bir katkı sağlamadığını kadavra eğitimi alanlar kadavra eğitimi almayanlara göre ($p=0,010$) daha fazla benimsenmemiştir.

Sonuç: Tıp fakültesi öğrencileri kadavrayı insani yönü ve değeri bakımından önemsemekte ve eğitime katkı sağlaması bakımından ona özel bir değer atfetmektedir. Anatomi eğitiminde kadavra üzerinde çalışan öğrencilerde, kadavrayı bir eğitim materyali olarak görme eğilimi baskındır. Öğrenciler kadavraya ölü bir kişinin bedeni olarak saygı duymakta ve kadavranın bir eğitim materyali olmasıyla ilgili konuları, anatomistlerden kısmen farklı değerlendirmektedir.

Anahtar Sözcükler: Anatomi, Tıp Eğitimi, Kadavra, Öğrenci Algısı, Etik

SUMMARY

Perceptions of Medical Student Regarding The Use of Cadavers For Medical Education in Turkey

Aim: The aim of our study is determine the perceptions of medical school students and what kind of approach they have adopted for use cadavers in medical education.

Method: 19 expression was used for students' perception of cadavers and determine the approaches on the use of cadaver training in a data collection form which is desired to give one to five points according to the degree of adopt from students. The data collection form used by Ögenler et al before, had used was revized by us. And it was performed to 511 second grade students in eight different medical schools in the Aegean Region. The collected data has been assessed at the average and standard deviation and t test and chi-square tests have been used to compute the subgroups. The approval of ethical committee has been obtained for this study.

Results: 511 students were participated in this research, and the data were analyzed on the only 492 form. 92% of respondents have been used cadavers in anatomy education. 57% of participants are female and most participants are from Adnan Menderes University with 23%. The opinion which is adopted by most of the participants "Human is valuable asset. Therefore; value and respect must be given to the human body. While person was both alive or afterdeath" ($4,27 \pm 1,04$). At least adopted opinion " Whatever the purposes are, a dead person's body shouldn't be used for training" ($1,90 \pm 0,86$). Within the framework of the right to privacy, to cover the face of cadaver during the dissection is a humanitarian curtosy ($p=0,008$). During the dissection-demonstration, cadaver is only an object. Cadaver is supposed to be adopted and seen only as an object ($p=0,012$). Students who have received training with human cadaver has adopted much more than students have received training without human cadavers all of the above opinions. On the contrary, students who have received training with human cadaver don't have adopted opinion " The studies on cadavers do not provide a significant contribution to the medical students in terms of improving their medical-surgical skills" much more than students have received training without human cadavers ($p=0,010$). And It is unnecessary to attribute an extreme value to the cadavers who have completed the training function. Males adopted this opinion more than females ($p=0,035$).

Conclusion: Medical school students regard to cadavers for in terms of human aspect and value and attribute to him a special value in terms of contribute to education. Students working on cadavers in anatomy education see cadaver as an educational material is the dominant trend. Students respect cadaver as the body of a dead person and the issues related with its use as an education material are considered partially different from the anatomists.

Key words: Anatomy, Medical Education, Cadaver, Perception of Students, Ethic

KAYNAKLAR

- ADAMS, K., MARTIN, S. (2011). Ethical tissue: a not-for-profit model for human tissue supply. *Cell Tissue Bank*. 12(1):9-10.
- AKINCI, S. (1962). Osmanlı İmparatorluğu tıbbında disseksiyon ve otopsi. *İstanbul Tıp Fakültesi Mecmuası* 25: 99-115.
- ALAN, S., ERBAY, H. (2010). Tıp etiği açısından ambulans hizmetlerinde hasta mahremiyeti. Erişim: [http://www.journalagent.com/atuder/pdfs/ATUDER_10_1_33_38.pdf]. Erişim Tarihi: 05/01/2015
- ALTINTAŞ, A. (2000). Osmanlılarda tıp eğitimi (Tıphane-i Amire dönemi). In: Ak B, Ataç A, edit. *Osmanlı Devletinde sağlık hizmetleri sempozyumu*. Ankara: Ajans-Türk Matb. p. 89-116.
- ANGETTER, D.C. (1998). Erfassung der von der NS-Justiz in Wien in der Zeit von 1938–1945 Hingerichteten, die als Studien leichen dem anatomischen Institut der Universität Wien zugewiesen wurden. p 81–92.
- ARAMESH, K. (2009). The ownership of human body: An islamic perspective. *J Med Ethics Hist Med*. 2: 4. Print 2009.
- ARRÁEZ-AYBAR, L.A., CASTAÑO-COLLADO, G., CASADO-MORALES, M.I. (2004). Dissection from the Spanish anatomist's perspective: aims, attitudes, and related aspects. *Anat Rec B New Anat*. 281 (1): 15-20.
- AZIZ, M.A., MCKENZIE, J.C., WILSON, J.S., COWIE, R.J., AYENI, S.A., DUNN, B.K. (2002). The Human Cadaver in the Age of Biomedical Informatics. *Anat Rec*. 269: 20–32.
- BABAN, C. (1983). İsa öncesinden günümüze kadar Çin tarihi. İstanbul. p.78.
- BARILAN, Y.M. (2006). Bodyworlds and The Ethics of Using Human Remains: A Preliminary Discussion. *Bioethics*. 20 (5): 233-47.
- BENNET, J.R. (2001). The need for consent. *Clin Med JRCPL*. 1: 167-71.
- BERNANKE, D.H. (2011). Ethical care and use of cadavers: a call for a policy. *Anat Sci Educ*. 4:53-4.
- BOULWARE, L.E., RATNER, L.E., COOPER, L.A., LAVEIST, T.A., POWE, N.R. (2004). Whole body donation for medical science: a population-based study. *Clin Anat*. 17(7):570-7.
- CAHILL, K.C., ETTARH, R.R. (2009). Attitudes to anatomy dissection in an Irish medical school. *Clin Anat*. 22 (3): 386-91.
- CAPLAN, A. (2011). The use of prisoners as sources of organs-an ethically dubious practice. *Am J Bioeth*. 1(10): 1-5.
- CHAMPNEY, T.H. (2010). The cadaver on the cover. *AcadMed*. 85 (3): 390; author reply 390.
- COLLIER, R. (2010). Cadaver shows stir controversy. *CMAJ*. 182: 687-8.

- DEMİRHAN ERDEMİR, A. (1996). Tıbbi deontoloji ve genel tıp tarihi. Bursa: Nobel. p.223.
- ERİMOĞLU, C. (1998). Dünyada ve Türkiye'de 1850 yılından sonra tıp dallarındaki ilerlemelerin tarihi. İstanbul: Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Vakfı Yayınları. p. 26-31.
- GÜRBÜZ, H., KARLIKAYA, E., MESUT, R. (2004). Kadavra Bağışı Üzerine Görüşler. *Türkiye Klinikleri J Med Ethics*. 12 (4): 234-241.
- GUNDERMAN, R.B. (2008). Giving ourselves: the ethics of anatomical donation. *Anat Sci Educ*. 1 (5): 217-9.
- HALPERIN, E.C. (2007). The poor, the Black, and the marginalized as the source of cadavers in United States anatomical education. *Clin Anat*. 20 (5): 489-95.
- HANSSON, S.O. (2004). The ethics of biobanks. *Camb Q Health Ethics*. 13 (4): 319-26.
- HARRIS, J. (1998). *Hayatın Değeri*. Çeviren Sertabipoğlu S. Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- HASAN, T. (2011). Is dissection humane? *J Med Ethics Hist Med*. 4: 4. Print 2011.
- HEATH, S.G. (2011). Who hears the voice of the deceased? *Anat Sci Educ*. 4 (3): 178-9.
- HERRMANN, J.R. (2011). Use of the dead body in health care and medical training: mapping and balancing the legal rights and values. *Eur J Health Law*. 18 (3): 277-91.
- HICKS, M. (2008). Bringing out the dead: museum displays of human remains. Dealing with the dead: history, medicine, ethics & law Symposium. Melbourne University.
- HILDEBRANDT, S. (2008). Capital punishment and anatomy: History and ethics of an on going association. *Clin Anat*. 21(1):5-14.
- HILDEBRANDT, S. (2014). What is happening in our anatomical dissection rooms? *Clin Anat*. 27 (6): 833-4.
- HILL, A.M., SHALHOUB, J. (2011). Teaching of anatomy through cadaveric dissection: Are we all satisfied? *Br J Hosp Med (Lond)*. 72 (9): 535.
- HOUWINK, A.P., KURUP, A.N., KOLLARS, J.P., KRALKOLLARS, C.A., CARMICHAEL, S.W., PAWLINA, W. (2004). Help of Third-Year Medical students Decreases First-Year Medical Students' Negative Psychological Reactions on the First Day of Gross Anatomy Dissection. *Clinical Anatomy*. 17: 328-333.
- HÜRRİYET GAZETESİ. (26 Ekim 2002). On yılda üç kişi kadavra olmak istedi. Erişim: [http://www.hurriyetim.com.tr]. Erişim Tarihi:10/06/2014
- IŞIK, H.İ. (2012). Tam İlmihal Se'adet-i Ebediyye. Hakikat Kitabevi. 120. Baskı. 618-619 28
- JONES, D.G. (1995). The Human Cadaver: An Assessment of the Value We Place on the Dead Body. *Perspectives on Science and Christian Faith*. 47: 43-51.
- JONES, D.G. (1998). Anatomy and ethics: An exploration of some ethical dimensions of contemporary anatomy. *Clin Anat*. 11 (2): 100-5.

- JONES, D.G., WHITAKER, M.I. (2012). Anatomy's use of unclaimed bodies: reasons against continued dependence on an ethically dubious practice. *Clin Anat.* 5 (2): 246-54.
- İNSAN HAKLARI EVRENSEL BİLDİRİSİ. (1948). Erişim: [http://tr.wikipedia.org/wiki/İnsan_Hakları_Evrensel_Bildirisi]. Erişim Tarihi: 01/01/2015
- KADIOĞLU, F.G., DALAY, C., UZEL, İ. (2007). *Ethical Questions in Face Transplantation*. First International Congress on Medical Ethics and Law. İstanbul. 821-832.
- KAWASHIRO, Y., ANAHARA, R., KOHNO, T., MORI, C., MATSUNO, Y. (2009). Attitudes of healthcare students on gross anatomy laboratory sessions. *Anat Sci Educ.* 2: 273-9.
- KURAN-I KERİM. Mâide Suresi. Erişim: [http://kuran.diyaret.gov.tr/Kuran.aspx#1:1]. Erişim Tarihi: 15.9.2014.
- LELLA, J.W., PAWLICH, D. (1988). Medical students and the cadaver in social and cultural context. In: Lock M, Gordon DR, eds. *Biomedicine examined*. Dordrecht: Kluwer. p:125-53.
- MACDONALD, H. (2006). *Human Remains: Dissection and its Histories*. New Haven and London: Yale University Press.
- HÜRRİYET GAZETESİ. (26 Ekim 2002). On yılda üç kişi kadavra olmak istedi. Erişim: [http://www.hurriyetim.com.tr]. Erişim Tarihi:10/06/2014
- MARKS, S.C., BERTMAN, S.L., PENNEY, C.J. (1997). Human Anatomy: A Foundation for Education about Death and Dying in Medicine. *Clinical Anatomy.* 10: 118–122.
- MASKAR, Ü. (1976). İslam'da ve Osmanlılar'da otopsi sorunu üzerinde bir etüd. İstanbul Tıp Fakültesi Mecmuası 39: 286-301.
- MCLACHLAN, J.C., BLIGH, J., BRADLEY, P., SEARLE, J.. (2004). Teaching Anatomy without Cadavers. *Medical Education*38: 418–424.
- MCLEAN, S. (1995). Human tissue: Ethical and legal issues. *BMJ.* 310 (6992): 1423-4.
- MERHABA GAZETESİ, (2001). Her öğrenciye bir kadavra. Erişim: [http://www.bianet.org/bianet/egitim/ 6788-66]. Erişim Tarihi: 10/06/2014
- MUHLBERGER, K. (1998). Die Belieferungdes anatomischen Institutes der Universitat Wien mit Studienleichen in der Zeitvon 1938– 1946. p 29–66.
- O' NEILL M. (2011). Speaking to the dead: Images of the dead in contemporary art. *Health (London).* 15 (3): 299-312.
- ÖGENLER, O., KARA, A., KADIOĞLU, S., ÖZTÜRK, H., SUNGUR, M.A. (2014). Opinions of a group of anatomy instructor on cadaver and Utilization of cadaver in anatomy teaching. *Turkish Journal of Bioethics.* 1: 57-68.
- ÖZDEMİR, S.T. (2003). Tıp Eğitimi ve Yetişkin Öğrenmesi. *Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi.*29 (2): 25-28.

- ÖZDEMİR, S.T., CANKUR, N.Ş., KURT M.A. (2001). Tıp Fakültesi Öğrencilerinin Anatomi Uygulamaları Hakkındaki Görüşleri: Bir Geri Bildirim Örneği. *Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi* 27 (1-2-3): 39-42.
- PARTRIDGE, E. (1981). Posthumous interests and posthumous respect. *Ethics*91:243–264.
- PHILLIPS, M., PILKINGTON, R., PATTERSON, A., HENNESSY, M. (2011). Death and dignity through fresh eyes. *Clin Teach.* 8 (4): 241-4.
- PORTA, D.J. (2011). My body belongs to me (not my family!). *Anat Sci Educ.* 4 (1): 55.
- REICHARDT, J.O. (2010). Donor compensation: an ethical imperative! *Transplant Proc.*42 (1):124-5.
- RIZZOLO, L.J. (2002). Human Dissection: An Approach to Interweaving the Traditional and Humanistic Goals of Medical Education the *Anatomical Record.* *New Anat.* 269: 242–248.
- QUINCE, T.A., BARCLAY, S.I., SPEAR, M., PARKER, R.A., WOOD, D.F. (2011). Student attitudes toward cadaveric dissection at a UK medical school. *Anat Sci Educ.* 4 (4): 200-7.
- SAĞLIK BAKANLIĞI. (1979). Organ ve Doku Alınması, Saklanması ve Nakli Hakkında Kanun. Erişim: [<http://www.saglik.gov.tr/TR/belge/145/tarihi29051979--sayisi2238--rg-tarihi03061979--rg-sayis-.html>]. Erişim Tarihi: 19.10.2014.
- SAYLAM, C., COSKUNOL, H. (2005). Orientation Lesson in Anatomy Education. *Surg Radiol Anat.* 27: 74–77.
- SKENE, L. (2013). Regulating The Use Of Human Bodily Material. *J Law Med.* 21 (2): 245-50.
- ŞEKER, M., ŞENDEMİR, E., MALAS, M.A., UYSAL, İ., DENK, C.C., ŞEHİRLİ, S.Ü., SARIKCIOĞLU, L. (2013). Türkiye'de kadavra sorunu ve çözüm önerileri. *Türk Anatomi Ve Klinik Anatomi Derneği.* p. 12-13
- ŞEHİRLİ, Ü.S. (2001). Diseksiyon ve anatomi eğitiminde etik. Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü basılmamış Doktora Tezi. İstanbul.
- ŞEHİRLİ, Ü.S., ŞAKA, E., SARIKAYA, Ö. (2004). Attitudes of Turkish Anatomists Toward Cadaver Donation. *Clinical Anatomy.* 17: 677–681.
- VAWTER, D.E., KEARNEY, W., GERVAIS, K.G., CAPLAN, A.L., GARRY, D.,TAUER,C. (1990). *The Use of Human Fetal Tissue:Scientific, Ethical and Policy Concerns*, University of Minnesota.
- WERTHEIMER, A. (2003). *Consent to Sexual Relations.* Cambridge: Cambridge University. p: 293
- WILKINSON, T.M.(2012). Consent and the use of the bodies of the dead. *J Med Philos.*37(5):445-63.
- WILKINSON, T.M. (2014). Respect for the dead and the ethics of anatomy. *Clin Anat.* 27 (3):286-90.
- WINKELMANN, A., GULDNER, F.H.(2004). Cadavers as teachers: The dissecting room experience in Thailand. *BMJ.* 329(7480):1455-7.
- ZHANG, L., WANG, Y., XIAO, M., HAN, Q., DING, J. (2008). An ethical solution to the challenges in teaching anatomy with dissection in the Chinese culture. *Anat Sci Educ.* 1: 56-9.

EKLER

“Tıp Fakültesi Öğrencilerinde Kadavra Algısı ve Öğrencilerin Tıp Eğitiminde Kadavra Kullanımına Yönelik Yaklaşımları”

Anket Formu

Değerli katılımcı,

Bu çalışmada tıp fakültesi öğrencilerinin kadavra konusundaki algılarını belirlemek amacıyla yapılmaktadır. Çalışma Afyon Kocatepe Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde yürütülmekte olan bir yüksek lisans çalışmasıdır. Bu anket çalışması, tıp fakültesi öğrencilerine uygulanmaktadır. Başka bir öğrenci grubu bu çalışma kapsamında değildir. Bu nedenle tıp eğitimini gelişmesine katkıda bulunma ve öğrencilerin bakış açısından kadavranın statüsünü belirleme adına, çalışmaya katılımınız değerlidir.

Aşağıda yer alan ifadelerden her birini ne derecede benimsediğinizi işaretlemeniz istenmektedir. Şunu özellikle belirtmek gerekir ki, vereceğiniz cevaplar için herhangi bir doğru ya da yanlış cevap yoktur. Konu hakkında sizin ne düşündüğünüz ve yaklaşımınızın ne olduğunu belirtmeniz önemlidir. Bu nedenle vereceğiniz cevapların içten ve samimi olması istenmektedir. Verdiğiniz bilgiler gizlilik esaslarına göre korunacak ve değerlendirilecektir. Kişisel bilgilerinizin istenmediği bu çalışmadan elde edilen veriler yalnızca bilimsel ortamlarda kullanılacaktır.

Bu anket çalışmasına katılımınız zorunlu değildir. Katılım için gönüllülüğünüz esastır. Çalışmaya katılmanız dolayısıyla kurumsal veya kişisel herhangi bir eleştiriye, olumsuz algılanmaya veya eğitim olanaklarınızı etkileyecek durumlara yönelik maruz kalacağınız herhangi bir risk söz konusu değildir. Daha detaylı bilgi almak ve olası sorularınızı iletebilmek için, lütfen bizimle temasa geçmekten çekinmeyiniz. İlginiz ve katılımınız için teşekkür ederiz.

Yrd.Doç.Dr. Hasan ERBAY, Abdülkadir BİLİR

herbay@aku.edu.tr +90 272 2463301→3316

KATILIMCI BİLGİLERİ

Cinsiyetiniz:

K E

Eğitiminiz sırasında anatomi derslerinde kadavra kullanılıyor mu(ydu)?

Evet

Hayır

Lütfen, aşağıdaki ifadeler hakkındaki görüşlerinizi belirtiniz:

1. İnsan değerli varlıktır. Bu nedenle insan bedenine, kişi canlıyken de öldükten sonra da değer verilmesi ve saygı gösterilmesi gerekir.

Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum
-------------------------	--------------	------------	-------------	------------------------

2. Her ne amaçla olursa olsun, ölü bir kişinin bedeni üzerinde eğitim yapılmamalıdır.

Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum
-------------------------	--------------	------------	-------------	------------------------

3. Eğitime katkı sağlaması nedeniyle kadavra, diğer ölü bedenlere nazaran daha saygın bir konumdadır.

Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum
-------------------------	--------------	------------	-------------	------------------------

4.Kadavranın hayattayken nasıl bir kişi olduğu ve nasıl bir hayat yaşadığı ilgi uyandırıcı bir konudur.

Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum
-------------------------	--------------	------------	-------------	------------------------

5. Kadavra ile çalışma deneyimi, tıp öğrencisinin ölü insan bedeni ve ölüm hakkındaki olumsuz önyargılardan kurtulmasına katkı sağlar.

Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum
-------------------------	--------------	------------	-------------	------------------------

6. Mahremiyet hakkı çerçevesinde, diseksiyon sırasında kadavranın yüzünün örtülmesi ihmal edilmemesi gereken insani bir inceliklidir.

Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum
-------------------------	--------------	------------	-------------	------------------------

7.Diseksiyon-demonstrasyon sırasında kadavra, yalnızca bir nesnedir. Kadavranın bir nesne olarak görülmesi ve benimsenmesi gerekir.

Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum
-------------------------	--------------	------------	-------------	------------------------

8.Öğrencilerin kadavrayla birlikte hatıra fotoğrafı çektirmesine karşı çıkılmamalıdır.

Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum
-------------------------	--------------	------------	-------------	------------------------

9.Kadavranın yüzüne bakması ve onu daha önceden tanıdığı birine benzetme çabası tıp öğrencisinin kadavrayla kurduğu duygusal ilişkinin önemli bir göstergesidir.

Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum
-------------------------	--------------	------------	-------------	------------------------

10.Eğitim işlevini tamamladıktan sonra kadavranın, insan onuruna yakışan bir tarzda cenaze işlemleri yapılmalıdır.

Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum
-------------------------	--------------	------------	-------------	------------------------

11. Eğitim dönemi sonunda kadavranın, öğrencelerin ve öğretim elemanlarının katılacağı bir törenle defnedilmesi gerekir.

Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum
-------------------------	--------------	------------	-------------	------------------------

12. Eğitim işlevini tamamlamış bir kadavraya aşırı anlamlar yüklemek gereksizdir.

Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum
-------------------------	--------------	------------	-------------	------------------------

13. Tıp eğitimine katkı bakımından kendi bedenini öğrencilerin eğitimine bağışlamak, tıp öğrencilerine burs vermek ve okul yaptırmaktan daha değerli bir eylemdir.

Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum
-------------------------	--------------	------------	-------------	------------------------

14. Kadavrayla ilk karşılaşma öncesinde, öğrencileri duygusal ve düşünsel açıdan bu deneyime hazırlamaya yönelik bir ders yapılması gerekir.

Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum
-------------------------	--------------	------------	-------------	------------------------

15. Kadavra üzerindeki çalışmalar tıp öğrencilerinin tıbbi-cerrahi işlemlerle ilgili el ve alet kullanma becerilerine ciddi bir katkı sağlamaz.

Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum
-------------------------	--------------	------------	-------------	------------------------

16. Kadavra ile çalışma, tıp öğrencileri için sadece insan bedenini tanıma açısından değil hekim kimliğini kazanma açısından da önemlidir.

Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum
-------------------------	--------------	------------	-------------	------------------------

17. Vicdani veya dini nedenlerle kadavra üzerinde çalışmayı reddetme, saygı duyulması gereken bir öğrenci hakkıdır.

Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum
-------------------------	--------------	------------	-------------	------------------------

18. Ölü insan bedeninin eğitim dışı amaçlarla halka açık alanlarda sergilenmesi, kadavra bağışını olumsuz yönde etkiler.

Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum
-------------------------	--------------	------------	-------------	------------------------

19. Anatomi eğitiminde üç boyutlu modelleme veya maket üzerinde çalışma, kadavra üzerinde çalışmaya göre üstündür.

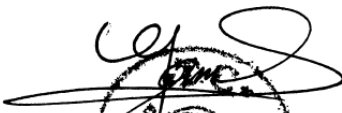
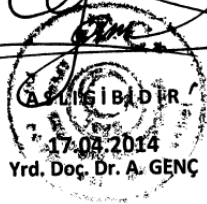
Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum
-------------------------	--------------	------------	-------------	------------------------

20. Kadavranın bulunduğu diseksiyon odasına ilk girdiğinizde hissettiğiniz en baskın duygu neydi?
(Lütfen şıklardan yalnızca birini işaretleyiniz)

Korku	Heyecan	Merak	Endişe	İğrenme	Mutluluk	Şaşırma	Nötr	Diğer
-------	---------	-------	--------	---------	----------	---------	------	-------

Yukarıda bahsi geçen konular dışında belirtmek istediğiniz başka herhangi bir durum ya da etik sorun varsa lütfen buraya yazınız:

T.C.
AFYONKARAHİSAR
KLİNİK ARAŞTIRMALAR ETİK KURULU KARARLARI

Toplantı Tarihi	17.04.2014	Toplantı Numarası	2014/06	Toplantı Saati	10:30
<p><u>KARAR – 135</u></p> <p>Yrd. Doç. Dr. Hasan ERBAY' ın sorumluluğunda yürütülecek Olan "Tıp Fakültesi Öğrencilerinde Kadavra Algısı ve Öğrencilerin Tıp Eğitiminde Kadavra Kullanımına Yönelik Yaklaşımları" başlıklı çalışma dosyası incelendi. Araştırma protokolüne uyulmak, Sağlık Bakanlığı'nın 13.04.2013 tarih 28617 sayılı Klinik Araştırmalar Hakkındaki Yönetmeliği ve yayımlanan klavuzlarında belirtilen hususlar dikkate alınarak, sorumluluk araştırmacılara ait olmak üzere araştırmanın yapılmasında etik sakınca olmadığına toplantıya katılan üyelerin oy birliği ile karar verildi.</p> <p style="text-align:center"> 17.04.2014 Yrd. Doç. Dr. A. GENÇ Raportör</p>					

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı: Abdülkadir BİLİR

Doğum Yeri ve Tarihi: Isparta 01.02.1988

Öğrenim Durumu:

1994-1996 (Isparta) Gülistan İlköğretim Okulu

1996-1998 (Antalya/Alanya) Jülide Akça İlköğretim Okulu

1998-1999 (Adıyaman) Mustafa Yücel İlköğretim Okulu

1999-2000 (Isparta) Ali Haydar Albayrak İlköğretim Okulu

2000-2002 (Denizli) Dr. Nejdet Durmuş İlköğretim Okulu

2002-2006 (Isparta) Gönen Anadolu Öğretmen Lisesi

2006-2011 Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Fizyoterapi ve Rehabilitasyon Bölümü

2012-2015 Afyon Kocatepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Anatomi Anabilim Dalı

Diğer (Konferans, Kongre, Workshop, Sempozyum, Staj)

2010-2011 İlk Dönem Klinik Stajı, Öğrenci değişim programı ile Almanya'da Özel klinik deneyimi, Matrix Ritim Terapi Eğitim Semineri

Görev : Özel Afyonkarahisar Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezinde Fizyoterapist (2011 - halen devam)

E-mail: fztabdulkadirkilir@gmail.com